emendatis Græcis ὅτι ἐπεθύμησε, *quoniam concupivit*, quod regii, Complutenſes, & alii libri, καὶ ἐπιθυμήσει, *& concupiſcet*. Ita etiam habet Pſalterium Æthiopicum, & Arabicum, Didymus, & metaphraſis Apollinarii.

Οὕνεκά σευ βασιλεὺς γεραρῆς ἠράσατο μορφῆς,
Quia tuam rex honoratam amavit formam.

Chryſoſtomus refert aliam lectionem ἵνα ἐπιθυμήσῃ, *ut concupiſcat*. Lectionis noſtræ quam plures amplectuntur, magiſque congruit Hebræo Chaldæoque textui, ac verſioni Hieronymi, ſenſus quoque communior eſt, ſi ſponſa quæ ſunt dicta fecerit, fore ut alliciat amorem ſponſi, quod ſcholaſticè intelligendo, verum eſt, quatenus amoris quo proſequitur nos Deus, effectus, eſt munus pro illa præſtemus, ita ut quia concupiſcit nos eſſe tales, faciat ut ſimus tales: & quum jam tales ipſius munere evaſimus, talem in nobis concupiſcat, deſideret, amet ſpeciem decoremque, ac magis adhuc & magis eumdem adaugeat pro meritis noſtris, quibus B cum auxilio gratiæ priori jam accepto muneri gratiæ reſpondeamus. Conditiones requirebant in uxore quatuor Germani, ut Tiraquellus *a* refert, expeti ab eleganti ac divite viro, veſtes pretioſas indui, prolificam eſſe, curam domus bene gerere. Hìc eadem deſcribi videntur in ſponſa iſta. Primum continetur poſitis jam verbis quæ gratiæ decorem deſignant. Quum Paulus ſcribit quod nos Deus *gratificavit*, ἐχαρίτωσεν, *in dilecto filio ſuo*, Chryſoſtomus *b* obſervat feciſſe nos amabiles, adeoque pulchros, ut Angeli, Archangeli, omnes ſancti, eorum caput & principes, tales videre animas concupiſcant. Utitur comparatione, ſi quis acceptum quempiam ſcabioſum, & peſte ac morbo ſenioque, & paupertate, ac fame confectum, & perditum, ſtatim formoſum fecerit juvenem, omnes homines pulchritudine vincentem, è genio quidem ſplendorem valde emittentem, & micantium oculorum ejaculationibus fulgores occultantem: deinde eum conſtituerit in ipſo flore ætatis, & poſtea eum purpura induerit & diadema impoſuerit, & omni ornatu ornarit: ſic à Deo noſtram inſtructam, & ornatam animam pulchramque factam, deſiderabilem, & amabilem. Magnum profecto privilegium quod Petrus *c* vel de Spiritu ſancto vel de Chriſto dixit, Angelos & Chriſtum ipſum in eam proſpicere. Efficit in peccatore pœnitentia pulchritudinem tantam, inquit idem Chryſoſtomus *d*, ut à Rege concupiſcatur. Propterea ſponſæ faciem ab ea oſtendi ſibi flagitat ſponſus, affirmans eſſe *decoram*, *e* & ipſa quamvis *nigra* ſit, ait ſe eſſe *formoſam f*. Chaldæus autem paraphraſtes, exponit poſcere ut oſtendat illa cum aſpectu ſuo etiam opera recta. Amant artifices, mirificèque delectantur & gloriantur opificiis ſuis, ut ſcribit Ariſtoteles *g*, & lætatur Deus *in ſuis h*, approbans *ut bona i*, ut etiam Plato *k* ſcripſit. Bis pulchram nominavit ſponſam ſponſus *l*. *Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra*, nempe ſecundùm animæ ſubſtantiam, multoque magis ſecundùm gratiam quæ facit ut pulchra tota dicatur ab eodem ſponſa, *& ſine macula* vel *ruga*. Dicit quoque cum admiratione *m*: *Quam pulchra es & quam decora chariſſima in deliciis*: tandem in libro Cantici quindecim vicibus nominatur *pulchra* vel *pulcherrima*, vel *decora* vel *formoſa*, vel *ſpecioſa*.

Conditiones quatuor in uxore à Germanis requiſitæ.
a in l. 3. connub.
b Ep. 1. 6.
Elegans ex Chryſoſtomo comparatio. Magnum animæ pulchræ privilegium.
c 1. Petr. 1. 12.
d Hom. 14. in ep. ad Heb. & Hom. 41. ad pop.
Pœnitentia quantam in peccatore pulchritudinem efficiat.
e Cant. 2. 14.
f Cant. 1. 5.
g 9. Eth. c. 7.
h Pſ. 103. 31.
i Gen. 1. 31.
k in Timæo.
l Cant. 1. 15. 16.
m Cant. 4. 7. Ep. 5. 27.
n Cant. 7. 1.

De Mariæ pulchritudine externa interna diſputari hìc poſſet. Externam oportuit eximiam eſſe, quum pulcherrimi Chriſti ut antea ratiocinati ſumus; quum ageremus de illo, mater eſſet: atque idem argumentum facit Cajetanus *n*, Albertus *o*, Henricus de Haſſia *p*. Ejus tantum κάλλος *q* extitit animæ quidem præſertim quàm latè patet immenſitas quædam gratiæ ipſius, de qua obiter nunc dicere nequimus, ſed & corporis quoque, ut Deum ipſum καλλεῖν, ideſt, *vocare*, quod etymon Dionyſius tradit, & invitare, atque juxta notationem aliam κηλεῖν, hoc eſt, *mulcere*, potuerit. *Quid eſt homo quia magnificas* (& magni facis) *eum? aut quid apponis erga eum cor tuum r?* ſi gloriatur Apoſtolus *ſ*, quòd ſi *vinctus Jeſus Chriſti*, quid erit Chriſtum ipſum ac Deum eſſe vinctum noſtrum. *Species digna imperio* ſicut in ſponſo Rege, ita & in Regina ſponſa, plerumque etiam arguit cum corporis bona conſtitutione, idoneum

o ep. de ſpaſmo Virginis.
p apud Dio. Car. 1. de l. Virg. a. 34.
q apud eumdem l. 2. a. 2.
r Job. 7. 17.
ſ Ep. 3. 1. & ad Philem. verſ. 1. 9.
Species imperio digna cum corporis bona conſtitutione plerumque & arguit idoneum rationalium facultatum uſum.

A rationalium facultatum uſum, quo qui præſtat, aptior item eſt ad imperandum, ut rectè in hac ipſa quæſtione Abulenſis *t* argumentatur. Inter pudicas, pulcherrimas, venerandas primam Nazianzenus *u* vocat. Sed qui dixi de Chriſto ſatis videri poſſunt ad inſtitutum. Lege de noſtris Barradium *x*, Suarez *y*, Maſſellum *z*, Caniſium *a* Viegam *b* præterea Rutilium Benzonum *c*, & enarratores Cantici Canticorum. Huc facit quod iidem plurimis docent teſtimoniis, tantam illam pulchritudinem aſpicientibus eam conciliatricem pudicitiæ fuiſſe. Eidem libri Sapientiæ aptari verba poſſunt *d*, *hanc amavi & exquiſivi à juventute mea, & quaſivi ſponſam mihi eam aſſumere, & amator factus ſum formæ illius*. Erat Sara præſtanti forma, Rebecca *puella decora nimis Virgoque pulcherrima e*, Rachel *decora facie & venuſto aſpectu f*, Judith *eleganti aſpectu nimis*, g, *conſiderabant* h *faciem ejus, & erat ſtupor in oculis eorum, quoniam ejus pulchritudinem mirabantur nimis, dicebantque* i *quod non eſſet talis mulier ſuper terram in aſpectu, & in pulchritudine*: B Dominus etiam naturalem & ab externis aſcitam ornamentis *pulchritudinem ampliavit, ut incomparabili decore omnium oculis appareret* k: *captus* item *eſt Holofernes in ſuis oculis* l, & cenſuerunt ſatellites ejus pro tam decoris mulieribus meritò pugnari debere contra populum Hebræorum *m*: Eſther *formoſa valde, & incredibili pulchritudine, omnium oculis gratioſa & amabilis videbatur* n. His typis, figuris, umbris, craſſioribus lineamentis quanto prototypum ac vivam imaginem cenſebimus pulchriorem? Pictor neſcio quis ex pulcherrimis quinque decerpſit quod in unius imaginis pulchritudinem conferret. Si placeat corporis pulchritudo, multo placet magis animæ, deformiſque potius velis eſſe, cum Euripide, *quàm pulcher & malus*. Demetrium audi: *ſi pulcher es, bene fac: ſi deformis, naturæ defectum bonis actibus inſtaura*. Pare Socrati: contemplans fortè vultum in ſpeculo, pulcher tibi videris, vide ut probè vivas, quia nimis dedecet pulchrum eſſe & malum: deformis, & rectiùs te gerit compenſans probitate defectum. Crede Sapienti *o*, C *circulus aureus in naribus ſuis* (ὑὸς *porci*) *mulier pulchra & fatua*. Perſuadere exemplis vel Spurinæ gentilis adoleſcentis, qui oris decorem vulneribus confudit malens deformitatem ſanctitatis ſuæ fidem eſſe quàm formam libidinis irritamentum alienæ *p*, vel Brigidæ Scotæ, quæ ad amovendos procos Chriſtianos, oculo ſe altero damnavit, Deo precibus annuente ne virginitatis pateretur jacturam *q*: vel etiam Angadriſinæ quæ nuptias pro virginitate vitavit, impetrata lepræ fœditate, quæ mox ut attigit, Virginum cœnobium evanuit *r*. Non potes oculos mentis in redemptorem Chriſtum conjiciens, liberis oculis corporis cujuſquam creaturæ formam inhoneſtè contueri. Sic memorat Xenophon *ſ*, Armeniæ Regis filium Tigranem cum uxore Cyrus ubi cepiſſet, quæreretque quo pretio vir uxorem redimeret, reſpondiſſe, *vita ipſa*, poſtquam verò receptam vir percontatus eſſet, quid ei viſum eſſet de Cyri forma, reſponſum dediſſe, non ſe in illum oculos conjeciſſe, ſed in ipſum, qui dixerat, *ſuamet eam vita redempturum* i. Atqui, ut ante dixi, Redemptor idem D decorem non reperit in nobis, ſed contulit, idque pretio tanto ſuo ſi recordaberis, ut ſuggerit Chryſoſtomus *t*, aquæ illius quæ faciei tuæ circumfuſa eſt (in baptiſmo:) Sacramenti quod labia tua ornavit, & ſanguinis qui linguam tuam, coccineam effecit; etiam ſi valde ornatum externum ames, non audebis tamen, nec ferre poteris pulverem aut cinerem ſuper faciem tuam imponere: ſi memor fueris, Chriſto te adaptatum, deformitatem quæ ex aſcita forma eſt, abominaberis, quia non gaudet is coloribus, ſed ſublimiorem pulchritudinem flagitat, animæ ſcilicet, quam etiam valde diligit, prout videlicet hoc loco David canit. Idem Chryſoſtomus *u* invitans ad amorem Pauli, egregie diſcrimen ponit inter eum qui fertur in ornamenta corporis, illumque qui in animi. Tandem docet, quicumque amet animam ſanctam, formoſam, claram, pulchramque, etiamſi ipſe ſit turpis, ingratique aſpectus, immo ſi omnium fœdiſſimus, modo perduret in amore Sanctorum, continuò talem futurum, qualis eſt quem amat, & ex pulchritudine animæ, tanta licere bona lucrari, quanta congruè poſſidet qui Deum habet

t Paradox. 2. c. 101.
u Trag. de Chriſto patiente.
x To. V. concord. l. 6. v. 9.
y Tom. 2. in 3. p. diſp. 2. ſect. 2.
z l. 7. de B. Virgine
a l. 1. de deipar. c. 13.
b in Apo. c. 12. commen. 2. ſec. 2. & ſeq.
c l. 3. ſuper. magnificat. c. 34. dubio 8. & ſeq.
d c. 2. 2.
e Gen. 24. 16.
f c. 29. 17.
g Jud. 8. 7.
h c. 10. 14.
i c. 11. 19.
k c. 10. 4.
l ib. verſ. 17.
m verſ. 18.
n Eſter. 2. 15.
Corporis pulchritudini præſtat animæ pulchritudo.
Deformis potius eſto, quam pulcher & malus.
Demetrii & Socratis elegantia dicta.
o Pr. 11. 22.
Caſtitatis mira exempla.
p Valer. Max. l. 4. c. 5. Ambro. 3. de Virgin.
q Surius t. 1.
r Idem to. 1. item in vita Auſberti.
ſ in pæda.
Tygranis reſponſum ſuper uxoris redemptione Cyro datum Uxoris ejuſdem caſtum reſponſum.
t Hom. 31. in Matth.
u Hom. in Iſ. 2. Cor. 11. utinam ſuſtineretis, &c.
Diſcrimen inter amorem qui fertur in ornamenta corporis, & illum, qui in animi.

bet amatorem, & quod hìc ſcribitur, concupiſcentem ſpeciem ipſius, nempe ſecundùm animam, cujuſmodi virtute ac pietate contingit. Bernardus *a decorem* pro decoro & honeſto ſumens, quòd intus foriſque ornet animam, quum ait concupiſci ab eo qui regnans, illum *induere* canitur *b*, utpote imagini ſuæ pariter & ſponſæ ſimile cupiens indumentum.

Quoniam ipſe eſt Dominus Deus tuus.) Deeſt Hebraicè & Chaldaicè nomen *Deus*, nec poſuit Hieronymus, ut eum recitat Trevetus, & biblia regia, licèt Victorius addit *Deus*. Hebræum ſolum eſt nomen אדני *Adonai*: Græcum quoque Κύριος dumtaxat. Tùm Latinis tum Patribus etiam Cypriano *c* & ad Principiam Hieronymo, tum bibliis, legunt utrumque & Arabicum & Æthiopicum Pſalterium. Baſilius Latinè quidem habet, ſed non Græcè, ſicut & Perionii Latina converſio dialogi Juſtini cum Thriphone, quod à Græco abeſt ejuſdem textu. Inde antea probabamus de Salomone vel Davide non poſſe iſta rectè accipi, quia neuter ſponſæ ſuæ dici Deus poteſt propriè; quamvis nonnumquam alter alterius vocetur in ſcripturis Deus; ut B Moſes Pharaonis *d*, & magiſtratus; principeſque ſubditorum, quod auctores profanos is etiam qui confert in alium beneficium, ut Pſalmo 55. dicam, ac paſſim vir uxoris herus dominuſve. Conjicit Bredembachius ex vi nominis Hebræi, quod habet formam pluralem, & Trinitatis perſonas denotat additum, præterea Latinè nomen Dei. At, ut Lucas Burgenſis rectè notavit, eadem forma tribuitur iis qui Deum repræſentaſſe non videntur *e*. Quo fit etiam, ut non idcircò tali formæ dicatur de Chriſto, quod Martinus à Carcere voluit, quia deſignet duas in eo naturas, cum perſona unica. Legit nonnumquam Auguſtinus *f*, *quoniam ipſe eſt Deus tuus*. Patres Græci Dominum abſolutum intelligunt, ſuperiorem omni creatura & verum Deum. Chryſoſtomus autem obſervat vim rationis cur oporteat ut ſponſa obliviſcatur *populi ſui, & domus patris ſui*, quia rex qui concupivit aut concupiſcet *decorem ejus*, ſi velit ſic obliviſci dictarum rerum, eſt Dominus. Hæc ratio inquit magis ferit quam dixiſſet, quoniam ipſe eſt Pater tuus: ſummæ namque benignitatis eſt atque clementiæ, ſervam Dæmonum & conculcatam ab errore velle ſuam eſſe non ſolùm ancillam, ſed filiam & ſponſam. Dominium non poteſt ſeparari à Deo in creaturam, & paternitas ut non ita preſſè ſumitur, ſed pro efficiente cauſſa, quemadmodum quum pluviæ pater dicitur *g*, nec fortaſſis de Paternitate per gratiam intelligit Moſes *h*, quum inducet Deum loquentem; *numquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te & fecit & creavit te?* Ergo perſuadet David eo argumento quòd quum effugi dominium tanti domini non poſſit, præſtet ſpontanea ſubdi obedientia, tyrannicum reſpuendo dæmonis imperium, carnis, mundi: hoc enim ſi faciat, præter liberalem dominum, eſſe quoque experturum Deum ut benigniſſimum ſponſum. Porro quamvis filiationis quoque adoptivæ ac per gratiam titulum juſto tribuat Deus, tamen quadam ratione arctior perfectiorque conjunctio eſt inter conjuges, ex quibus unum quid magis efficitur quam ex parentibus & liberis *i*. Deinde, licèt in eamdem perſonam reſpectu Dei concurrere valeat ſponſæ filiæque dignitas; ut hoc loco Chryſoſtomus notat, & alibi Anaſtaſius Synaita *k*, non ita honeſtè intelligitur, diciturque à patre filiam in ſponſam & uxorem aſſumi. Barbarorum fuit ut Indorum, Arabum, Perſarum, Maurorum, Magorum, Babyloniorum, Parthorum, Medorum, Phrygum, Galatarum, Scytharum, Hyberorum ſeu Hybernorum, Scotorum, Ægyptiorum, Aſſyriorum, Æthiopum, Nomadum, ac ſimilium, ut Tiraquellus *l* & Thomas Sanchez *m* noſter oſtendunt certis probatiſque teſtimoniis, nullo delectu modove copulari affinium & cognatorum conjungiis.

Τοιοῦτον πᾶν τὸ βάρβαρον γένος.
Πατήρ τε θυγατρὶ, παῖς τε μητρὶ μίγνυται
Κόρη τ' ἀδελφῷ.
Tale omne barbarum genus;
Paterque filia, filiuſque matri miſcetur,
Sororque fratri.

Exemplum inebriati à filiabus patris Loth ad commiſcendum *n* demonſtrat jure naturæ id nefarium eſſe:

a Ser. 85. in Cant.
b Pſ. 92. 1.
c l. 2. c. 29.
d Exo. 7. 1.
e Gen. 39. 10. Exo. 21. 4. & alibi.
f 1. cont. Fauſtum c. ult.
Summæ benignitatis Dei eſt ſervam dæmonum non ancillam ſuam ſolum ſed filiam & ſponſam facere.
g Job. 38. 28.
h Deut. 32. 6.
i Gen. 2. 24.
k 9. hexam. ſum finem. & lib. 10. circa princ.
l in l. 7. connub. num. 30. & multis ſeq.
m 1. de mat. diſp. 51.
Barbarorum mixta nullo delectu connubia.
n Gen. 19. 32.

A idem lege quoque divina cautum Levitici teſtatur liber *o*, Socrateſque apud Xenophontem *p* aſſerit legem à diis poſitam unam eſſe, μήτε γονέας παισὶ μίγνυσθαι, μήτε παῖδας γονεῦσι, *neque parentes liberis miſceri, neque liberos parentibus*. Ambroſius *q* denique connubium patris cum filia pugnare ſcribit cum lege naturæ in ſingulorum cordibus ſcripta. Sed & matrimonii ſubſtantiæ ipſi hoc repugnat, quod extrema deſiderat adeo diſtincta, ut unum non ſit quid alterius, copulari verò poſſint: ſunt autem liberi pars parentum quædam. Adam etiam Dei auctoris naturæ inſtinctu excluſit parentes à liberorum conjugiis; *propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ r*. Verùm, ut dixi, alia ratione inter Deum & creaturam rationalem; patiturque Chriſtus ut quis etiam ipſius *frater, ſoror, mater* dicatur *ſ*, ita ut cuivis animæ juſtæ convenire illud poſſit, ut ſit, quod de B. Virgine canitur, alio licèt modo:

Una Dei pariter filia, ſponſa, parens.

Voluit ergo David ſignificare eam quæ invitatur ad re- B gales nuptias, eſſe conditionis inferioris ſecundùm naturam, quamvis *filia* priùs vocata ſit, quemadmodum & in Cantico *t filia principis* Apollinarius expoſuit in præterito, quia ipſe antea dominabatur:

Αὐτὸς γὰρ καὶ πρόσθεν ἔθεν κρατέεσκεν ἀνάσσων.
Ipſe enim etiam antea tui dominabatur, imperans.

Domini nomen attribui peculiariter ſecundæ perſonæ *u*, aliàs docui, aſſeruntque Hieronymus *x*, Oecumenius *y*, Theodoretus. Sed non eſt verum, non ita in Evangelio vocatum niſi poſt reſurrectionem, a Marco *z*, quum data *eſt ei omnis poteſtas in cœlo & in terra* a, quod hoc tamen loco Martinus à Carcere affirmat. Plura talis appellationis extant ante Chriſti mortem exempla, non ſolùm ab aliis uſurpata, etiam à Petro *b* & aliis Apoſtolis *c* & ab Angelis *d*; ſed ab ipſomet Chriſto loquente de ſe ipſo *e*, præterea ab Evangeliſta Luca *f*. Quod ſi fortaſſis de Marco Martinus intelligit, verum quidem dicit: ſed nil inde ſequitur, ſicut quod & Joannes non C utatur eo vocabulo in ſuamet loquens perſona.

Et adorabunt eum.) Hieronymus, *& adora eum*, ſic etiam Hebraicè והשתחוי לו *veſtiha chauo*; ſed ſi ſecunda littera ſit (ת) erit futurum tempus; utrovis autem modo ſecundæ perſonæ fœminini generis. Chaldaicè eſt futurum תסגדין *thiſgedin*. In imperativo quoque legiſſe Aquilam, Theodotionem, Symmachum προσκύνησον, vel προσκύνει, teſtis Theodoretus. Sed LXX. legiſſe προσκυνήσουσιν vel certè docuiſſe reginam quod non ſolùm ſponſus eſt Dominus, verùm etiam eos qui ſunt auſi contradicere ſervitutem oſtenſuros. Refert idem illud de Symmacho Euſebius: Aquilam verò tranſtuliſſe, *adoravit*, niſi mendoſa eſt Catena Barbari. Apud Chryſoſtomum homilia quadam de virtute, lego, *& adora eum*, ſicut & *Dominus Deus tuus*. Prodit etiam Hieronymus ad Principiam lectum à LXX. *adorabunt*. Exponit porro ſi legamus hoc pacto Deum eſſe juſtum qui ſit adorandus ab omnibus: ſi *adora*, vel *adorabis*, adorandum à Regina, ne putet more aliorum regum & dominorum, ejuſdem ſecum eſſe natu- D ræ. Codices Complutenſes, Regiique habent προσκυνήσεις, *adorabis*: ſed emendati Sixtini προσκυνήσουσι, juxta fidem aliorum manuſcriptorum ac impreſſorum etiam, ac prout legerunt Baſilius, Chryſoſtomus, nec non Juſtinus *g*, ubi Perionius ait in noſtris exemplaribus bibliorum eſſe προσκυνήσει: fortaſſis προσκυνήσῃ voce media: erat quod idem valet ac προσκυνήσεις LXX. verò ישתחוו *iſthachauu*, *adorabunt*, ut Ricardus Cenomanus admonet. Futurum pro imperativo ſumitur perſæpe: tertia perſona ſingularis collectivè pro pluribus. Sic omnes editiones concordari poſſunt præter eam quæ habet in præterito, *adoravit*: quo etiam tempore uſus eſt Apollinarius, ut paullo poſt dicam. Thaumaturgus *h*, & Chryſippus *i* legentes προσκυνήσεις, *adorabis*, interpretantur de matre Chriſti, quo, ut etiam canit Eccleſia, *quem Virgo genuit, adoravit*. Adoratio vel incurvatio honoris cauſa fit etiam homini ab homine. At ſi quis de Salomonis aut Davidis intelligant ſponſa, Auguſtini *k* redarguendus graviſſima ſententia ſic ſcribentis: Non opinor quempiam ita deſipere, ut hic aliquam mulierculam præ-

o c. 18. 7.
p l. 3. de dictis & factis Soc.
q ep. 66. ad Paternum.
r Gen. 2. 24.
Chriſtus frater, ſoror mater dici patitur.
ſ Mat. 12. 50.
t c. 7. 1.
u Act. c. 6. 21.
x in c. 1. Iſa.
y in c. 1. ep. ad Hebr.
z c. ult. 19.
a Matt. ult.
Martinus à Carcere refutatus.
b Matt. 14. 28. 30. c. 16. 21. c. 17. 4. c. 19. 21.
c c. 13. 51.
d Luc. 2. 11.
e Ma. 12. 8. c. 21. 3. c. 22. 44.
f c. 7. 13. 31. c. 1. 140. c. 13. 15. c. 16. 5. c. 18. 6. c. 22. 31. 61.
g in Trypho.
h Ser. 1. de Annunciat.
i de laud. Virginis.
k 17. de civ. c. 16.

prædicari credat atque deſcribi, conjugem videlicet illius, cui dictum eſt; *ſedes tua Deus in ſæcula ſæculorum*, &c. *Adorare*, in ſcripturis, eſt non externam tantùm corpore exhibere reverentiam, ſed ſi agatur de Deo, quidquid ad ejuſdem cultum pertinet ſacrificando gratias agendo.

Adorare, in Scriptura quid ſit.

Et filia Tyri.) Pſalterium Vaticanum & Ambroſianum, præterea Auguſtinus, Caſſiodorus, Hieronymus in commentario qui ei tribuitur, Arnobius, Gregorius demendo conjunctionem, *&* priora iſtis nectunt, atque ſequentibus hoc modo, *& adorabunt eum filia Tyri in muneribus*: ſic item nunc extat in Sixtinis bibliis καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ θυγατέρες Τύρου ἐν δώροις: ſic Apollinarius (ſed in præterito)

καί μιν δουλεύοντο Τύρου μεγάλῳ χρήμασι θύραι,
Et eum adoraverunt Tyri, muneribus, filiæ.

Æthiopicum autem Pſalterium in ſingulari *& adorabit eum filia Tyri*. In textu Hebræo eſt in ſingulari atque cum particula conjungente ובת *uſath*, &c. non minus in eo quem ponit Nebienſis, in quo tamen Gulielmus Sceptæus ait eſſe (filias) numero plurali, quàm in illo qui eſt in bibliis aliis. Eodem idem pacto vertit Hieron. in ſingulari, *& filia fortis*: ſcribens verò Principiæ legit, *filia Tyri*, ita ut ſponſæ, de qua fuit hactenus mentio, dicatur ò filia Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis, monet צר *tſor*, à LXX. Aquila, Theodot. V. editione redditum nomine proprio *Tyri*: à VI. relictam vocem Hebræam *ſor*: (affirmant aliqui etiam de Aquila & Theodotione) Symmachum expoſuiſſe κρατίστην, ideſt, *fortiſſimam*, aliqui dicunt vertiſſe κραταιὰν *fortem*. Approbat demum hìc ſponſam cognominari *filiam fortiſſimi*, quod eſt unum de Dei epithetis; vel *fortiſſimam*, quia ſit imitata fortem patrem, & illius vultum divites plebis deprecari in diverſis muneribus, dum Eccleſiæ aggregantur qui bonis operibus abundant & ſcientia: vel qui divites habentur in hoc ſæculo, ſapientes ac Philoſophorum diſciplinis eruditi: vel quod maximè recipit, qui antea habebant eloquia Dei, & teſtamenta, & prophetas *a*, ideſt, de populo Iſrael. Ego non dubito, *filiam Tyri* numero ſingulari, quo legit modo textus Bibliorum Complutenſium & Regiorum, collectivè ſumi pro *filiabus*, ut nos legimus (quam lectionem noſtram priori Agellius immeritò poſtponit) nec deſignare filiam illam ſponſam regis, ſed Tyri habitatores atque circum Tyrum verſantes, de quibus poſtea. Deinde retinendo particulam, &; puto idem valere quod, *etiam*, atque ut quod universè antea dictum erat, & *adorabunt eum*, ſcilicet omnes, indefinitè de Tyriis ſpeciatim exprimatur, propter cauſſam quæ deinceps quoque reddetur. Sic, *& filia Tyri*, aut filiæ Tyri, (quæ ſupplendo ex priore membro *adorabit*, ſive adorabunt, aut *veniet*, ſive venient, aut *ferent* (Symmachus, ἡ θυγάτηρ κραταιὰ δῶρα οἴσει, *filia fortis dona afferet*: Chald. *habitatores arcis Tyri cum munere venturi ſunt*:) Gentiles deſignabunt ad Eccleſ. venientes: idque in muneribus, ſive iſta externa ſumantur, ut Majorum *b*, ac deinde Imperatorum, Regum, &c. ſive interna naturæ, hoc eſt, doctrinæ, ſapientiæ, &c. ſive gratiæ, quæ ſponſus ipſe Eccleſiæ communicabit, & per ea multos attrahet ad ſe. Quamquam parum refert ſi ſeiungas, quod alicubi facit Auguſtinus, aliique ut diſtinctum membrum verba illa, *in muneribus*: referaſque ad alia, *vultum tuum*, (in muneribus vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis,) aut, ut dixi, nectas.

a Rom.3.2.
b Matt.2.1. Pſ.72.10.

Communis eſt hæc omnibus Patribus interpretatio à qua non licet recedere; maximè verò exponendo de muliercula, ut Auguſtinum reprehendentem retulimus, conjuge Salomonis, aut Davidis. Jam ſcribit idem Auguſtinus *c*, tenere caſtam virginem Eccleſiam hoc propheticum promiſſum, & quidquid *d* tropicis locutionibus in hoc Pſalmo ſubobſcurè dictum eſt, quoquo modo intelligatur, debere his rebus manifeſtiſſimis, ad Eccleſiam nempe ſpectantibus, convenire.

c 15. c. Fauſt. c. ult.
d 17. de civ. c. 16 leg. ann. l. de fide rerum inviſib. c. 3.
e v. 15.

Filia Tyri.) *Filias* intelligere poſſumus aut puellas, fœminaſque omnes, quæ in Tyro habitant, ut ſexui Reginæ ſponſæ reſpondeat ſexus, aut quoslibet habitatores, ut retuli ex Paraphraſte: aut præterea villas, oppidaque Tyro ſubjecta, velut Metropoli, de qua phraſi egi Pſ. 9. *e* Priùs quoque memini hoc ipſo Pſalm. id interdum valere *ancillarum* nomen, ut apud Prophetam *f* Nahum *ancillas* videlicet Ninive; quo pacto & amiſſa libertate Jeruſalem appellatur *ancilla* in hiſtoria Machabæorum *g*, & profani ſcriptores *Romæ ſobolem* pro populo Romano uſurpat *h*. Quare non arbitror ſatis ſolidum quod Aiguanus notat, *filias* dici ſexu fœminino propter imbecillitatem virtutis, Gentiles idololatras. De Tyro (quæ & πολυπτύρος, à celebri calamitate ſub Alexandro *i*) nonnihil in Commentario Actuum Apoſtolorum *k* dixi. Emporium ditiſſimum erat, notiſſimumque Hebræis: idola colebat, ac impiiſſima erat inter omnes alias Chananæorum regionis civitas, ut annotant Didymus, Athanaſius, Theodoretus, Euthymius, Baſilius, Chryſ. Hìc etiam optimè advertit & à parte totam Gentilitatem deſignatam, & à civitate maximè dedita luxui atque impietati, ceterarum luxum Gentium & impietatem (ſic Theodoretus ait per *Libanum* omnis prædici ceſſationem ſuperſtitionis apud Iſaiam *l*) quemadmodum Hebræos ipſos cognominant ſcripturæ propter morum pravorum ſimilitudinem, *Principes Sodomæ, populumque Gomorrhæ* m: præterea eorum *patrem Amorrhæum, matrem Cethæam* n: ſed & ſerpentes *ac genimina viperarum* o, *ova aſpidum rumpentes, telam araneæ texentes* p, *filios Æthiopum*, &c. Auguſtinus ceterique Latini ac præterea Iſidorus *r*, qui rem aliis illuſtrat exemplis, monent idem de Tyro pro univerſa Gentilitate, cujus fuerit *mulier Chananæa* typus veniens à finibus Tyri ad Chriſtum *ſ*. Vim quoque Ruffinus facit, Remigius, Beda, Thomas, in etymo, ut ſignificat *Tyrus* צר *tſor*. (aliter *ſer*, Latinè etiam *Sarra* t, unde *Sarranum oſtrum* u, vel *Sarrana pictura* x, ſicut & à Tyro color Tyrius, ideſt purpureus perfectiſſimus: quamvis non à ſar piſce ex quo purpura) *anguſtiam*, quia peccatores diabolus comprimebat, arctiſque vinculis angebat: (quo pacto Ægyptus Miſraim ſignificat anguſtias & exitus Hebræorum inde hujus rei typus fuit) Hieronymus, quia qui ſunt in anguſtia, Chriſtum adorant. Sic verò veniebant olim ac Hebræorum ſynagogam Proſelyti de Gentilibus, ut vernaculi, Abraham *y*, Jethro *z*, Raab meretrix *a*, Ruth *b*, Achior *c*, ut omittam alios qui celebrabant templum etiam muneribus, de quibus paullo poſt. Eſt vero adhuc alia ratio cur *Tyri* mentio nominatim ſit facta *filiarum*, quoniam, ut produnt hiſtoriæ, urbes plurimas diverſis in regionibus Tyrii conſtruxerunt, ut Carthaginem & Uticam in Africa, in Hiſpania Gades, Thebas in Græcia, Venetias (ſi tamen vera narrant qui hoc tradunt) in Italia: Trypolim in Syria, in Sicilia, Sardinia, & in aliis alias.

Ancillarum nomen in Scriptura, ut interdū uſurpatur.
f c. 2. 7.
g l. 1. 2. 11.
h Hor. l. 4. ode. 3.
Minus ſolida Aiguani expoſitio.
i Q. Curtius l. 4.
k c. 12. 20.
Tyri emporium.
l c. 10. 34.
m Iſ. 1. 10.
n Eze. 16. 3.
o Matt. 23. 33.
p Iſ. 59. 5.
q Amos 9. 7
r l. 1. ſent. c. 19.
ſ Mat. 15. 21
Tyri etymon.
t Gell. l. 14. c. 16.
u Virg. Geor. 2.
x Iuven. 5. 2i tyr. 10.
y Gen. 14. 14
z Exo. 18. 11 5. 6.
a Joſ 2. 3.
b Ruth. 3. 9.
c Jud. 4. 6.
Diverſis regionibus urbes à Tyriis conſtructæ.

In muneribus.) Hebraicè numero ſingulari במנחה *beminchah*; niſi fortaſſis loco (ה) in fine erat (ת) quaſi במנחת *beminchoth*;) vertit enim etiam Hieronymus in plurali. Utrovis autem modo ſenſus idem; collectivè ſumendo numerum ſingularem. Quid autem ſit מנחה *minchah* dictum aliàs. Putant deſignari ſacrificium Euchariſtiæ in nova lege, quod in veſpere Paſchæ inſtituit *d* Chriſtus: ſumitur enim vox illa ſæpe pro ſacrificio veſpertino: reddit autem panis ill. Angelorum ſive fortium illos qui eum ſumunt, filios Tyri, hoc eſt, עורים *tſurim fortes*: ſic proditur Numa belli audito rumore hoc unum reſpondere ſolitus: *Ego ſacrificabo*. Quod Iſaias *e* Latinè redditus ait, *in bellis præcipuis expugnabit eos*. Hebraicè eſt, *in bellis agitationis*, & quidem attolluntur, quo pacto Euchariſtiam Sacerdotes attollunt ſuper caput, & agitant variis motibus.

d 1. Cor. 11 13.
Numæ reſponſum belli audito rumore.
e c. 30. 32.

Dixi ſupplendum vel (adorabunt) vel (erunt) vel (venient) & Symm. quamvis numero ſingulari *filiæ* nomen ponat, expreſſiſſe verbum οἴσει *feret* Iſ. *f* poſt deſcriptum Tyronius cladem q; pollicetur *g* fore, ut poſt *Lxx. annos à Domino reducatur ad mercedes ſuas; & poſtquam rurſus fornicata fuerit cum univerſis regnis terræ, negotiationes ejus, & mercedes ejus ſanctificentur Domino; non condantur, neq; reponantur, ſed his qui habitaverint coram Domino ſit negotiatio ejus, ut manducent in ſaturitatem, & veſtiantur uſque ad vetuſtatem*. Impleta hæc vaticinatio ex parte, quando initio Eccl. poſſeſſionum venditarum pretia fideles ad pedes ponebant Apoſtol., diſtribuenda in cibos pauperum, *nec aliquid quiſquam ſuum dicebat, ſed erant omnia communia h*: poſtea multò copioſiùs adjunctis ad eamdem Eccleſiam regibus regniſque, tamquam *nutritiis ac nutricibus* i; atque omnibus Gentibus quas fecit

f c. 23. 1. & ſeq.
g v. 17. 13.
h Act. 4. 32.
i Iſ. 49. 23.

fecit Deus, ad eum venientibus, & adorantibus coram illo *a* ac de loco ſuo omnibus Inſulis Gentium *b*, reges Tharſis & inſulæ munera obtulerunt, reges Arabum & Saba dona adduxerunt, aurum & thus detulerunt, omnes reges adoraverunt, omnes reges ſervierunt *c*, cui rei Magi venatores Chriſti *d* principium nonnullum dederunt.

a Pſ. 85. 9.
b Soph. 2. 11.
c Pſ. 71. 10. Iſ. 1. 60. 12.
d Matt. 2. 1
e Matt. 25. 35. & ſeq.
f Exo. 23. 15

Eleemoſynas Auguſtinus & alii hoc loco *numerum* nomine intelligunt, quas Chriſtus in judicio nonnullis imputabit *e*. Nefas erat vacuum apparere coram *f* Deo, coram quoque Perſarum Rege ſine munere *g* (quo more & Magos, Chriſtum adorantes ei munera obtuliſſe *h*. Lyranus *i* notat) id etiam feciſſe canit Æneam Virgilius *k*, quum Latino legationem deſtinavit: & fratres Joſeph quando ad eum adhuc ignotum tamquam ad Ægypti Præfectum venerunt, prodit hiſtoria Geneſis *l*, & ea quæ eſt Regum de regina Saba veniente ad Salomonem *m*. Hodie hìc quoque viget mos apud Japonios. Euſebius *n* idem prodit de legatis Gentium diverſarum ad Conſtantinum advenientium, & vocantur in hiſtoria *o* Regum *filii Belial* hi qui deſpicientes Saulem, non attulerunt ei munera. Hieronymus *p* argumentatur, ſi concupivit Rex pulchritudinem Tyriæ pœnitentis, & variarum habentis ornamenta virtutum; quanto magis merces ejus, & negotiatio, non in Tyro permanentium, ſed eorum erit qui habitant in conſpectu Domini, qui poſtquam egerint pœnitentiam, audient à Domino Salvatore *q*, *Comedite amici mei, & bibite, & inebriamini chariſſimi*.

Coram Perſarum rege ſine munere non comparendi mos.
Mos cum muneribus ad reges accedendi.
g Senec. ep. 17. Ælian. 1. var. hiſt. c. 32. Plut. in Artaxer. & in Apopht. Rhoadig. l. 12. c. 16.
h Matt. 2. 1
i Ibid.
k 7. Aeneid.
l c 43. 11 & ſeq.
m 3. leg. 10 4
n 4. de Vit. Conſt. c. 8.
o l. c. 10. 27.
p in c. 23. Iſ.
q Cant. 5. 1.

Porrò Gregorius *r* interpretans myſticè munera quæ obtulerunt Job amici *ſ* poſt calamitatem ejus, de converſione Judæorum ſub mundi finem, uſurpat etiam præſentem locum, docetque, Judæos tunc ſua illa converſione & oblatione completuros quod cernimus magna ex parte jam factum, & adhuc credimus ex magna parte faciendum. In Pſalmo 86. gratulans canit David *t*; *Memor ero Rahab & Babylonis ſcientium me. Ecce alienigenæ & Tyrus, & populus Æthiopum hi fuerunt illic*; & in 67. u: *A templo tuo quod eſt in Jeruſalem, tibi offerent reges munera*, ideſt, plura & majora quàm olim afferentur in templum Jeroſolymitanum, ſive à Judæis ſive etiam à nonnullis Gentilibus & ibidem *x*, *Venient legati ex Ægypto, Æthiopia præveniet manus ejus Deo*.

r 130. Mor. c. 15. vol. 10.
ſ Job. 42. 9. & ſeq.
t v. 4.
u v. 30.
x v. 32.
y in c. 23. Iſ.

Vultum tuum deprecabuntur. Hieronymus *y* alibi *faciem tuam precabuntur*. De formula iſta deprecandi, ſive precandi, quærendi, requirendi vultum faciemve Dei, dictum aliàs *z*. Hoc loco Græcum verbum λιτανεύσουσι, unde *litania*, ſignificat hoc loco placare & conciliare ſibi favorem, & benevolentiam, eo modo quo Jacob placare ſtudebat muneribus præcedentibus, & poſtea videre fratrem Eſau *a*: & dicuntur multi *requirere faciem potentis b*, hoc eſt, deprecari Chaldaicè, *& faciem tuam manè quærent ad domum ſanctuarii tui*, ſignificat Paraphraſtes de Deo ſermonem eſſe, cujus faciem quærant, & cujus eſt ſanctuarium. Atqui ſi de ſynagoga intellexit ut Hebræi, quoque aliqui ſenſus eſſet, proſelytos multos futuros qui ſynagogæ aggregari expoſcerent, & admitti ad ſanctuarium templi ejus. Sed plures de noſtris exponunt de vultu ſponſæ Eccleſiæ, cujus proximè dictum eſt à rege concupiſcendum decorem, & decorandum illum eſſe ac muneribus honorandum: vel quod etiam dici poteſt fore, ut filiæ Tyri in muneribus deprecaturæ ſint vultum ejuſdem, omnes, inquam, qui in eo emporio divites ſunt. Adoratio quidem, ut monet Baſilius, non convenit Eccleſiæ, ſed capiti ejus Chriſto. Vult autem vultum iſtum Eccleſiæ ſponſæ Chriſtum eſſe, qui videlicet caput eſt, & cui adoratio munera, deprecatio maximè defertur. Idipſum aſſerit Euthymius, Nicephorus, Theodoretus. Addit tamen præterea ultimus, ſacerdotum ordinem cenſeri Eccleſiæ faciem veluti majore dignitate inſignitumque, nunc autem hujus nos eventum prophetiæ videre, quum homines divitiis affluentes & in maximarum dignitatum excellentia conſtituti Eccleſiæ faciem iſtam honore proſequantur. Doceri plurimis exemplis poteſt ex hiſtoriis Eccleſiaſticis & aliis, quantis honoribus principes ſummi proſecuti ſint Eccleſiaſticos viros, quàm magnis muneribus exornarint. Theodoretus *d* idem prodit, leges à Conſtantio conſcriptas de conſtruendis Eccleſiis, & provinciarum præfectis mandata data, ut ſacerdotes honore afficerent, quo ipſe illos maximè afficiebat *e*. Nec profana de profanis, hoc eſt, Gentilium perſonis quas putabant ſacras, deſunt exempla. De ſacerdotibus Ægyptiorum, teſtis liber Geneſis *f*, quod exaggerat valde Chryſoſtomus *g*: de Alexandro Magno cum capta Tyro de aqua paullo ante dixi, Jeroſolyma bello peteret, Zonaras *h*, quo pacto Jaddum vel Joadam Pontificem vel invitus venerari coactus ſit, & ingreſſus templum, victimas Deo ex præſcripto Pontificis immolaverit. Prior eadem Joſephus *i* narravit.

z Pſ. 3. 6.
a Pſ. 26. 8.
b Gen. 32. 20
c Pr. 29. 26.
Honores à principibus delati viris Eccleſiaſticis.
d 1. Hiſt. c. 2
e Idem ib. c. 11.
f c. 47. 22.
g Ibid. hom. 66.
h Tom. 1. an.
i 11 Antiq. c. ult.
k Serm. de Deipara.

Ceterum Athanaſius *k* locum totum jam inde ab illis verbis, *aſtitit regina*, &c. de B. Virgine exponit. Colligit eam Reginam eſſe, quia ex ea natus Rex eſt: *aſtare nunc à dexteris Filii, in veſtitu deaurato* incorruptibilis corporis, ut dudum quoque prius dixi: *variegatum* quantum ad oſſa. Tum tandem orat, ut audire dignetur & *inclinare aurem* ad preces, nec *oblivìſcar noſtri*, qui ſumus de familia & domo patris ejus: filia verò noſtra eſt, quia ejuſdem natura ex nobis genita. Subdit vultum ipſius *deprecari omnes divites plebis*, ditatos nimirum bonis atque contemplationibus ſpiritualibus. Eccleſia quoque verba hæc uſurpat de B. Virgine in Miſſa votiva tempore Adventus, licèt etiam de qualibet alia Virgine. Beatus qui *obſervat ad poſtes l oſtii* Reginæ iſtius, & colit perſonam adeo *potentis* m θεραπεύει πρόσωπα βασιλίδος more aulicorum. Tropologicè, ut Auguſtino placet aliiſque, *vultum ſponſi deprecatur*, qui bonorum operum non alium requirit teſtem: quòd ſi exterius etiam operetur, optat, ut propterea glorificetur ille qui videt etiam in abſcondito *n*.

l Prov. 8. 34.
m Pro. 19. 6.

Omnes divites plebis. Non eſt, *omnes*, in textu Hebræo & Græco, omittitque Hieronymus hìc & alibi *o*, nec non Auguſtinus & emendatus Græcus haber, τοῦ λαοῦ τῆς γῆς, *plebis terræ*, ita quoque eſt in Pſalterio Arabico & Æthiopico, ſed in priore *univerſæ terræ*. Apollinarius vertit ἀφνειοὺς χθονός, *divites terræ*. De divitiis dixi vel eſſe ſpirituales, quas Chriſtus vocatis ad eccleſiam communicat, vel munera naturæ tum corporis & animi, tum quæ dicuntur bona fortunæ, quibus qui abundant, ad Eccleſiam ſeſe adjungunt. Phraſi Hebræa *divites plebis* vel *terræ*, ſunt ditiſſimi: ſic enim inter alios modos, circumloquuntur ſuperlativa quibus carent. Auguſtinus, Caſſiodorus, aliique volunt *divites* epithetum eſſe *filiam Tyri*, ideſt, habitatorum Tyri ditiſſimorum, ut antea vidimus, includendo ſub iis omnes alios Gentiles: nec repugnant voces Græcæ οἱ πλούσιοι, in genere maſculino. *Divites hujus ſæculi* præcipit Paulus *p*, *divites operibus bonis, & facile tribuere*, nec rarò abſolutè poſitum hoc nomen in pejorem partem accipitur, quum ſolæ illæ ſint veræ divitiæ quas Iſaias *q* vocat *ſalutis*, nempe ſapientia, ſcientia, timor Domini.

n Mat. 5. 18.
o in Iſ. c. 23.
Divites hujus ſæculi quales eſſe debeant.
p 1. Ti. 6. 18
q c. 33. 6.

Verſ. 14.) Omnis gloria ejus filiæ Regis ab intus, in fimbriis aureis.

Verſ. 15.) Circumamicta varietatibus.

Adducentur Regi virgines poſt eam; proximæ ejus afferentur tibi:

Verſ. 16.) Afferentur in lætitia & exultatione, adducentur in templum Regis.

QUia dixerat de pulchritudine ſponſæ, deque futuro ad eam concurſu, ne quis externis alliciatur dumtaxat rebus, falſus ſpecie recti, ambulanſq; tantùm in circuitu, impiorum more *r*, monet Propheta longè potiorem haberi rationem decoris ac ornamentorum internorum: eam quoque à Rege intimam familiaritatem intra regiæ interiorem partem introducendam, ut ſecretorum conſcia efficiatur. Præterea quod attinet ad ornamenta externa, repetit nec iſta defutura, ſed circumamiciendam variegata veſte, de qua priùs quoque nonnihil dictum eſt, adjectis etiam fimbriis aureis, quæ ſcilicet deſignant, ſicut ibi multiplicis gratiæ dona, & opera virtutum, quæ ſplendorem decuſque accipiant à charitate, cui ita ſint virtutes intertextæ, quomodo in pretioſis veſtibus aptè ac eleganter diverſi coloris

r Pſ. 11. 9.

loris fila conſpicimus aureis intertexta; & ſicut fimbriæ A ornando terminant, ad eumdem modum à charitate illæ ornabuntur atque terminabuntur. Hoc ornamento ſic poſito & intellecto, redit ad id quod ultimo loco dixerat de multis ad ſponſam honoris cauſſa convenientibus, & confluentibus, dicitque fore, ut poſt ſponſam adducantur ad regem Virgines, quæ comitentur ei honorificè, & ſint eidem chariſſimæ, idque cum ſumma lætitia & exultatione uſque ad intimum palatium cum Eccl. tum cœleſtis manſionis. Nam de vocatione Gentium & electorum ex omni orbe, poſt primitivos illos, quos ita vocat Apoſtolus *a*, hic ſicut & ſuperior ſermo eſt, verùm per partes magis explicandus.

Omnis gloria ejus filiæ regis.) Pronomen, *ejus*, *b* Hieronymus non expreſſit, nec Pſalterium Gallicanum. Auguſtinus verò, Caſſiodorus, Gregorius *c*, Ricardus Pampolitanus *d*, & Pſalterium Italicum, ſeu Vaticanum habent, *omnis gloria ejus filiæ regum*. Quo pacto videri poſſet, *ejus*, pertinere ad regem ſponſum, cujus gloria eſſent filiæ regum, de quibus verſu 10. quamvis adhuc de ſponſa reſponderi poſſet, id dici, quæ ſit filia regum, B utpote cujus majores, non pater ſolus, reges fuerint. Certè in genitivo caſu numeri ſingularis eſt nomen Græcum θυγατρὸς. Pronomen autem, *ejus*, redundat per pleonaſmum, quod & Græci Codices Complutenſes, Regii aliique non habent, ſed pro αὐτῆς, quod eſt in emendatis, articulum τῆς. Attamen mendum cenſeri non debet, ut Eugubinus vocavit, quum ſimilia extent alibi redundantis pronominis exempla, ut *mons Sion in quo habitaſti in eo e*: *miſit Moyſen ſervum ſuum Aaron quem elegit ipſum f*. Nec tamen improbabile quod videtur pronomen redundare, ſuam emphaſim habere, perinde atque ſi nomen idem geminaretur: & hoc quidem loco, ut exprimatur magis quanta ſit quantique fieri debeat ſponſæ pulchritudo, ac in quo potiſſimum æſtimanda. Valet etiam *omnis gloria*, idem quod tota, vel excellentiſſima; ſicut quum in Eccleſiaſte *g* dicitur *hoc eſt omnis homo*, ſignificat in ea re de qua ibi agitur, conſiſtere ſummam humanæ perfectionis. Eamdem vim habet omne bonum oſtendendum Moſi *h*; omnis eſca quam abominabantur Hebræi *i*, nempe manna; & C fortaſſe quum dicitur *omnis homo mendax k*, ſenſus eſt, etiam perfectiſſimum quemque talem eſſe. Idem ſibi vult *omnis patientia* l, *omne gaudium* m, Hieronym. ad Principiam, retinuit pronomen. Legerunt qui pronomen retinuerunt non כבודה *chebudah*, quod eſt participium abſque pronomine, ſed כבודה *chebodah*, quod eſt nomen כבוד *chabod* cum affixo pronomine tertiæ perſonæ fœminini generis numeri ſingularis. Prout nunc extat Hebraicè, vertendum *tota glorioſa*, vel *inclyta eſt*, aut, *eſt filia regis intus*, non foris tantum, quum prodit in publicum ornata; vel perfecta gloria ſeu potiſſima eſt intus: denique *alia regis* idem valet Hebræo quoque idiotiſmo, quod Regina, vel ex teneriore amore ſic appellatur, tum etiam quia purior & verecundior. Notat porro acutè Hugo Cardinalis, vel Alenſis, dirigi ſermonem ad tertiam perſonam, poſt eum qui fuerat ad ſponſam, quaſi occurratur objicienti cavendam aſſentationem in laudem ſponſæ, ac reſpondeatur non id verendum, quia gloriatur illa intus, & in teſtimonio conſcientiæ *n*.

Ab intus.) Hieronymus *o* & Auguſtinus, *intrinſecus*, ſed Hieronymus noſtra verſione *p* alibi utitur, & meminit utriuſque *q*. Refert præterea idem Hieronymus in quibuſdam exemplaribus inveniri, ἐξ ἐννοιῶν, *excogitationibus*: quam Didymus ait eſſe interpretationem alterius vocis quam hìc legit, videlicet Eſebon. Ita, inquit Didymus, gloria filiæ Tyri (nam *filiam* Tyri numero ſingulari uſurpat) quæ laudatur, non aliunde naſcitur, quàm à Rege cogitationum. Quaſi nempe ita conſtruas orationem, *omnis gloria filia* (nempe eſt) *Regis Eſebon*, hoc eſt, à Rege Eſebon, ſeu illa ipſa, quæ Regis Eſebon, Hieronymus *r* illud ἐξ ἐννοιῶν, docet oſtendere omnem gloriam Eccleſiæ eſſe in interiore homine, & circumciſione non manu facta, ſed ſpiritu, habente conſcientiæ fiduciam apud Deum, & tota pulchritudine poſita magis in ſenſuum nomine, quàm in flore verborum. Cyrillus *ſ* Alexand. *Eſebon*, item ex iſto citans loco, aſſerit ſignificare *intrinſecus*, quia Eccleſiæ, quam pulchrior adumbravit Rachel, poſt Liam lippis oculis, ducta à Jacob, ſpecies non oculis corporis percipitur, ſed puræ A mentis acie conſpicitur. Retinuit editio Sixtina LXX. ἐσεβὼν, & in Pſalterio Æthiopico eſt (heſbon,) reliqui libri Græci habent ἔσωθεν: unde fortaſſis deflexit errore aliquo in ἐσεβὼν, quæ quum ſit vox Hebræo, non video quorſum hic poneretur, ubi conſtanter omnes codices Hebr. habent id quod Græca ἔσωθεν ſignificat, פנימה *penimah* Nomen etiam proprium loci eſt חשבון *Cheſbon* ſive *Heſebon*, quod juxta etymon auctor notationum in biblia Sixti ex editione LXX. notat ſignificare quoque opus textile, & variegatum, hoc eſt, magna velut excogitatione artis confectum. Eſt enim à חשב *chaſchau*, *cogitare* excogitare, &c. & de illo nomine dixi c. 7. Eccleſiaſtæ *t*. Verùm retentis vocibus Hebræa & Græca, quibus Latinæ noſtræ, *ab intus*, reſpondent, *gloria filiæ regis ab intus*, ad litteram poteſt his modis explicari. Primo quiddam eſt inſertum ac immixtum ſolidè intra veſtes, ut in aulæis aurum non in ſuperficie nuda panni ornamentum. Id innuit Guilielmus Sceptræus. Deinde ornatur ſponſa *ab intus* & ab intimis, hoc eſt, à gemmis, margaritis, rebus pretioſioribus, non B videlicet foris, ac in publico dumtaxat ad oſtentationem, more ſuperbarum fœminarum, ſicut antè dicebamus, quæ intra domeſticos parietes minùs ſollicitæ ſunt de veſtibus ornatu, cultu elegantiore. Sic deſcribi ſolent hæ res pretioſæ, ut dicantur intimæ & abſconditæ, vel quia erutæ de ſecretis locis, vel quia recondi ſolitæ in theſauris. Quod in Job *u* legitur Latinè, *trahitur ſapientia de occultis*, extat Græcè, ἕλκυσον σοφίαν ὑπὲρ τὰ ἐσώτατα *trahe ſapientiam plus quàm intima*: Hebraicè מפנינים *mippeninim*, *præ margaritis*. Aquila γλυκὺ σοφία παρὰ τὰ περίβλεπτα, *dulce eſt ſapientia ultra ea quæ ſunt ſpectabilia & illuſtria*. Eamdem vocem Hebræam reddit Latinus interpres *x* alibi *opes* LXX. *lapides*; item *y* *gemmas*, hi etiam *lapides* λίθους, aut, ut alii legunt, πλῆθος ἐσωτάτων, *multitudinem penitiſſimorum*. Sic facilè credi poſſet hoc loco pro פנימה *penimah*, fuiſſe פניים *peninim*. Probabilis Agellio videtur iſta ſententia; licèt nihil attingat de hac conjectura. Alio item Pſalmo *z* docui de abſconditis Dei ſaturati ventrem, eſſe de pretioſis, & tamquam ex apotheca penuve ipſius. Favet Paraphraſtes, nominans facultates regionum, & theſauros regum, qui repoſiti ſunt interiùs, offerendi verò in oblationes coram Rege, & in munera pro ſacerdotibus. Senſus tertius gloriam omnem, hoc eſt, præcipuam, *ab intus* eſſe, quia ſponſa ut honeſta frugique mulier, continebat domi ſeſe intra intimas gynæcei patres, ſive *in lateribus domus*, ut eſt in alio Pſalmo *a*. Agellius maximè hoc probat. Sed addere potuit cum Rabinis Aven-Ezra & David: quos Eugubinus memorat, innui palatium thalamumve intimum & arcanum penetrale, quod majorem in modum ſit adornatum in clytis, aureis, pretioſiſſimis periſtromatis laquearibus ſuppellectile.

Quartus Vatabli, Clarii, Gagnei, Janſenii, privilegium ſponſæ hoc eſſe, ſummumque decus, ut in interiore regia aſſideat ſemper regi proxima, & intus in ſecretiore cubiculo, quod ornatius inſtrui ſolet, id quod aliis non licebat, niſi certis temporibus adire, aut non ita certè propè ſponſum regem. Quintus, ut lateat ejuſmodi comparatio; quamvis interno cultu D gloria ſponſæ ſpectetur potiſſimùm: attamen prodit foras exteriùs perornata & honorariis fœminis comitata ſtipataque, ut ad ſponſum deducatur. Sic noſter Crucis carmine:

Major in interno quamvis ſit gloria cultu,
En formoſa tamen procedit filia Regis,
Errantis variè redimita laboribus auri,

Sextus Ariæ, ut *ab intus*, valeat penitus, ſignificeturque omnem gloriam ſponſæ ac ipſammet ſponſam, eſſe penitus mirandam, celebrandam magnam. Tota, ait ille, miranda ac celebranda regis filia & magna eſt penitus.

Septimus Villalpandi *b* noſtri ut פנימה *penimah*, denotet intimum templi locum, ut ſumitur quandoq; vox iſta *c*. Sic eſſet alluſio per antitheſim ad id quod priùs dictum eſt, atque cum quadam paronomaſia *d vultum tuum deprecabuntur*. פניך *panaich*, quod Chaldæus exponebat de domo ſanctuarii, ut ſcilicet gloria ſponſæ ab ipſamet procedat interiore ſanctuarii aula, ubi fimbriæ aureæ erant, de quibus poſtea.

Nul-

a Heb. 12. 23. b Hic & in c. 23. Iſ. & c. 72. Ezech. & in c. 10. Dan. c l. 6. in 1. Reg. c. 15. d 35. Mor. c. 14. vol. 24.
Redundantis pronominis exempla, etiam cum emphaſi.
e Pſ. 73. 2. f Pſ. 104. 26. 1h aliis Scripturæ. g c. 12. 13.
h Exo. 33. 19. i Pſ. 106. 18. k Pſ. 115. 11. l 1. Tim. 1. 16. 2. Ep. 4. 2. m Jac. 1. 2.
Acute Alenſis obſervatio.
n 2. Cor. 1. 12. o Hic & in c. 23. Iſa. & c. 22. Eze. p in c. 10. Dan. q Ep. 140.
r Ep. 140. ſ 2 de ador. in ſpir.
t v. 28.
u c. 16. 18.
x Pr. 3. 15. y c. 20. 15. quamvis in edit. Sixtin. LXX. non extet hic locus.
z Pſ. 16. 14.
a Pſ. 125.
b c. 2. In Ez. p. 1. l. 4. c. 7. c Lev. 10. 18. 3. Reg. 6. 19. d v. 13.

Nullus ex his dicendi modis caret ſua probabilitate, A facileque poſſet unus ex omnibus integrari; nihilominus illi ad rem faciunt magis qui ſunt de ornamento, quod ipſammet ſponſam afficiant, & ſpiritualia gratiæ dona, ut initio dixi, clariùs denotent: quæ Patrum planè communis præſentis loci expoſitio eſt: ac proinde maximè litteralis quam recitatæ ſub figurata quadam orationis forma illuſtrare atque confirmare poſſunt. Præter tractatores Pſalmorum ita declarat Nazianzenus *a* Variegationem, quæ hìc ſubditur, docens conſiſtere in actionibus & ſpeculationibus. Pulchritudinem internam Plato *b* à diis poſcebat: inducitque *c* Socratem removentem à reipublicæ adminiſtratione Alcibiadem, corpore tantùm, nondum animo pulchrum. Aureis laminis arcam non foris modo, ſed etiam intus ornari jubebat Deus, licèt cilicinis exteriùs operiretur ſatis *d*, duaſque ſacerdoti ſtolas attribuebat *e*, aras duas, exteriorem ad victimas, ad ſuffitum interiorem; his namque ſignis docebat, inquit Philo *f*, virum ſapientem intus in anima & in externis actionibus ornatum eſſe debere prudentia, pretioſiore omni auro. Profectò turpe eſt eſſe

Introrſum g *turpem, ſpecioſum pelle decora.*

Poſt admirabiles ſponſæ laudes introductæ in cubiculum *h* ipſemet ſponſus adjecit (*abſque eo quod intrinſecus latet*) &, *abſque oculis tuis*, Græcè ἐκτὸς σιωπήσεώς σου idest, *præter ea quæ involvuntur ſilentio*, cujuſmodi eximiæ virtutes animi, quas capere & comprehendere difficile ſit, ut in Canticum explicant Nyſſenus, Pſellus, Philo Carpathius, Gregorius. Pulchrior in eo eſt homo quod videtur, inquit Ambroſius *k*. Charmidem eleganti corporis forma, ſed pulchritudine animi præſtantiorem. Chærephon apud Platonem *l* ait ſi nudare ſe vellet, vultum præ illa quæ intus latet forma, deformem judicandum. De Socrate idem *m* refert, Alcibiadem dixiſſe figura externa Sileno ſimilem, intus mira caſtimonia & integritate. Egi hac de re aliàs, dum Petri *n* verba enuclearem de abſcondito ut cordis homine. Adde Nazianzenum in præceptis ad Virgines.

Detritas etiam veſtes venerare caputque
Deliciis vacuum & luxu, non ſerica fila,
Quam decor occultus decorat, quam recta venuſtas.

Transferri hæc ad Virginum Virginem poſſunt, de qua ſupra quoque diximus, nec non ad quamlibet Virginem, ſicut & quòd ſit *hortus concluſus* ac *fons ſignatus o*. Hoc Ambroſius *p* de omni Virgine. De noviter autem nupta Hebræi, in ritu ſponſaliorum *q*. Utrumque Nazianzenus *r* de virgine. Quin etiam ſponſus, licèt, ut antè dixi, latentium & occultarum laudem partium corporis propter decorum omittere ſe dicat, deinde nonnihil de illis attingit honeſtè, ut de juncturis fœminum *ſ*, hac ratione ſignificans pulchram eſſe ſponſam exteriùs, ita ut nihil in ea ſit non pulchrum, quodque nudè oculis omnium poſſit exponi, ſicut veteres illi τὰς χάριτας nudas repræſentabant. *Ab intus* eſt, non intus dumtaxat gloria ſponſæ. Nazaræi candidi ac nitidi ſunt *t*, ſed eorum ſanctificatio conſiſtit potiſſimùm in cæſarie nutrienda, quæ denotat bonarum cogitationum germinationem. Conveniunt hæc etiam omni animæ juſtæ, cujus *gloria*, à teſtimonio *conſcientiæ u*, & ſtrictæ D foris templi feneſtræ ſimilis eſt, intus latæ, quæ *obliqua feneſtra* dicitur *x* ad majorem excipiendum è Cælo ſplendorem. Salutare monitum illud,

Ne y *te quæſiveris extra.*

Mihi pro minimo ab aliis *judicari*, aut *ab humano* z *die*: *ſecura mens juge convivium* a: *ſecretum meum mihi* b, *ſecretum meum mihi*, nam ſi.

c *Populus me ſibilat, aut mihi paludo*
Ipſe domi ſimul, ac nummos contemplor in arca.

Chryſoſtomus, demonſtrans Virginitatis Hæreticorum nullam eſſe mercedem, docenſque parum referre corpus incorruptum eſſe, animæ quæ pars potior eſt, corrupta conſilia: adhibet verò hæc egregia exempla, disjectum templum, porticibus ac ſeptis permanentibus: purum ſolii locum, quum ſit ipſum ſolium ſordibus iniquitatum: oris pallorem, membrorum gracilitatem, ſimplicem ſtolæ cultum, aſpectum humilem ac verecundum nil prodeſſe, ſi ſit elatus & inverecundus oculus animæ: perverſum ordinem eſſe gloria extrinſecus circumfluere, omnem intrinſecus habere infamiam: ho- A minibus maximam præ ſe ferre modeſtiam, in Deum adhibere inſaniam: adduci non poſſe virum aſpicere, in Dominum omnium impudentibus oculis intueri, jactareque voces in ſublime nefarias: ex angue buxi inſtar os eſſe mortuique ſimillimum, tantum autem ærumnarum non modò fruſtrà, ſed ad perniciem ſuſcipere. ſicut neque philoſophum coma, baculo, tunica, ſed moribus & anima metiri ſolemus; neque militem ex chlamyde, balteoque, ſed ex robore & virtute ſpectamus, ita neque virginem definire ſqualore capilli, oris mœrore, pulli veſte, &c. Similia ſunt Anſelmi carmine de Mundi contemptu, & vita monachorum; cujus initium;

Quid deceat monachum vel qualis debeat eſſe; &c. Idem uno verbo Gregorius *d* tradit, dicens quòd *omnis gloria intus eſt*, quia foris ſola, intus ſola non eſt: nec aurea Virginitas eſt, ſi foris eſt, & intus non eſt; monet etiam *e* occultanda quæ agimus, ne hæc in hujus vitæ itinere incautè portantes latrocinantium ſpirituum incurſione perdamus. Lege adhuc de interna pulchritudine ac ornatu animæ procurando Chryſoſtomum *f*, cum reprehenſione veſtis aureæ ſericeæque. Non videt Deum niB ſi *mundus corde g*, & qui ſuumet priùs cor inſpicit. Daniel Angelo reſpondit *h*, *Domine mi, in viſione tua diſſolutæ ſunt compages meæ*; quo reddit Theodotio, *converſa ſunt interiora mea*, & LXX. τὰ ἐντός μου ἐν ἐμοί. Ubi Hieronymus ait hoc eſſe quod habetur Pſal. 102. *benedic anima mea Domino, & omnia interiora mea* (quæ intra me ſunt) *nomen ſanctum ejus*. Priùs enim quàm viſionem Dei videre mereamur, inquit, interiora noſtra foras aſpiciunt: quum autem viderimus viſionem Dei, convertuntur in nos interiora noſtra, & toti in illis ſumus, de quibus & in alio loco, hoc eſt, in iſto, *omni gloria ejus filiæ regis ab intus*. Homines à foris vident, & iidem parent à foris juſti; *Deus intuetur cor* i. Natura format viſcera interna, non ſolam externam, ut ars exhibet figuram formamve. Curandum non ut videaris, verùm ut ſis optimus, inquit Nazianzenus *k*, cujus eſt illa ex arte naturaque comparatio, ac ex naves etiam extrinſecus tantùm inaurata & depicta, ſed rimis plena; eos verò facit navi ſimiles, & exterius orC natæ & benè compactæ, qui tum ante Deum juſti ſint, tum ante homines. Hoc eſt omni *conſcientia bona converſari ante Deum* l, & *ſine offendiculo conſcientiam habere ad Deum, & ad homines ſemper* m. Viro pio dies omnis feriatus ac feſtivus & ſabbatum eſt; quod etiam Diogenes de viro ſapiente fertur dixiſſe. Sabbato lex quemque præcipiebat manere apud ſeipſum, nec egredi de loco ſuo *n*, nempe ad negotia externa; & myſticè, ut placet Hieronymo *o*, vacare ſibi ac rebus divinis. Poſtremo, in homine Chriſtiano, intrinſecus eſt beatitudo noſtra, ut ſcribit Auguſtinus *p*, ſicut de anima Eccleſiaſtica ore prophetico dicitur, hoc nimirum loco quem citat: nam extrinſecus maledicta, perſecutiones & detractiones promittuntur, de quibus tamen magna merces eſt in cœlis. Malum pictorem Apelles reprehendit, ſicut meminit Clemens Alexandrinus *q*, quòd auro multo pinxiſſet Helenam ornatam, dicens feciſſe divitem quum pingere neſciret pulchram. Unde natum fortaſſis ut peritiores artis pingendi omnino vel non niſi admodum parcè picturis adD hibeant aurum. Sic ſanè non in externis per ſe ac præſertim conſiſtit ſponſæ Dei pulchritudo, ſed in vivorum colorum naturaliumque ornamentis, quæ ex interna quaſi bona conſtitutione proficiſcuntur. Mulier fortis invenit *lanam & linum r*: hoc quod interius geritur; illam quæ exterius, ut philoſophatur idem Auguſtinus *ſ*: ſed byſſinum, quod è lino conficitur dicuntur juſtificationes Sanctorum *t*, quod vocatur etiam *indumentum juſtitiæ u*. Origenes *x* explicat locum iſtum ad latentem intra litteram myſticum ſenſum. Sed adhuc tropologicè maximè indicatur, juxta ſenſum tertium allatum, laus ſponſæ, continere ſe domi ejuſque curam habere *y*, Græcè eſſe οἰκουρὸν; & ſicut vitem abundantem in lateribus *z* domus. Sed Xenophon *a* inter alia ſcribit; à natura factam mulierem molliorem viro pulchrioremque ne prodiret in aerem foras, & illius læderetur injuriis. Galenus *b* propterea carere barba, quæ virum cui egrediendum eſt domo, arcet à frigore: Plutarchus *c* ne ſibi putarent mulieres efferendos domo pedes, Ægyptio eis calceorum uſum negaviſſe, ideoque Venerem à Phidia pictam pede

ſup-

a or. in id. Mat. 19. cum conſummaſſet Jeſus &c.
Pulchritudo interna expoſcenda.
Alcibiades, corpore tamquam pulcher nondum animo, remotus à reipubl. adminiſtratione.
b in Phædro. c Al io. d Exo. 25. 7. e Gen. 45. 11. f de temul.
Vir ſapiens qualis eſſe debet.
g Hor. l. 1. ep. ep. 16. h Cant. 1. 4. i Cant. 4. 3.
Pulchrior in eo eſt homo quod non videtur.
k in Pſ. 118. Serm. 10.
Chærephontis de Charmide dictum: & Socratis de Alcibiade.
l in Charmide. m in convив. n 1. ep. 3. 4. o Cant. 4. 12. p de inſtit. Virg. c. 17. q Gen. in Chron. Heb. 29. r or. in laud. Cyprian. ſ Cant. 7. 1.
t Thren. 4. 7.
u 2. Cor. 1. 12. x 3 Reg. 6. 4.
y Perſ. z 1. Cor. 4. 3. 10. a Pro. 15. 15. b Iſ. 24. 16. c l. 1. Ser. Satyra 1.
Virginitatis hæreticorum nulla merces. Aſpectus humilis & verecundus nihil prodeſt ſi ſit elatus & inverecundus animæ oculus.
Philoſophus ex moribus & anima metiendum.
d l. 6. in 1. Reg. c. 15. e l. 8. mor. c. 30.
f Hom. 28. in ep. ad Heb. g Mat. 5. 8. h Daniel. 10. 16.
i 1. Reg. 16. 7. Matt. 23. 25.
Curandum non ut videaris, verum ut ſis optimus.
k Carm. 8. de virtut. hum. l Act. 24. 16.
Viro pio dies omnis feriatus ac feſtivus & ſabbatum eſt.
n Exo. 16. 29. o in c. 58. Iſ. p 1. de Serm. in Monte c. 9.
Malus pictor ab Apelle reprehenſus.
q 2. Strom.
A peritis artis pingendi cur aurum parce adhiberi credatur.
r Pr. 31. 13. ſ Serm. 217. de Temp. t Apo. 19. 8. u Iſa 61. 10. x 4. 4. Perſa. y Tit. 2. 5. z Pſ. 127. 3. a in Oecon.
Cur mulier facta mollior viro & pulchior.
Cur barba careat.
Barba cur viris conceſſa.
Calceorum uſus mulieribus ab Aegyptiis cur negatus.
Venus à Phidia picta. Puellas recens natas ut tractent Sinæ.
b de uſu par. c de præcep. connub.

ſuppoſitam teſtudinem prementem. Eadem de cauſſa Sinæ puellis recens natis pedes diſtorquere dicuntur, Hebræis puella עלמה *hhalmah* vocatur, ideſt, *abſcondita*, ſicut *viduam vocant* אלמנה *almanaa*, hoc eſt, mutam, Sponſa in Cantico *a* comparatur cum *horto concluſo, fonteſque ſignato*. Egregium Claudiæ epitaphium: CASTA VIXIT, LANAM FECIT, DOMUM SERVAVIT.

a c 4.12.

In fimbriis aureis.) Hieronymus, *faſciis aureis veſtita eſt*. Alii, *ex veſtibus auro ocellatis indumentum ejus*: vel, *ex texturis auri*; vel, *ex intexto auro*; quaſi dicas, ejuſmodi veſtem fuiſſe ut ex ocellis ac veluti feneſtris diſpici potuerit intus latens aurum. Opere Phrygionico aut plumario conficiuntur in veſte de filis auri quædam velut receptacula, quibus lapilli ſparſim includantur, ut Cajetano placet. Hebræa ſic habent לבושה ממשבצות זהב *mimmisbetſoth zahau leuuſah*. Verbum שרץ *ſavats*, unde nomen משבצה *misbetſah*, ſignificat, facere oculatim opere phrygionico, quod vulgo dicunt (*recamare à occhi*) ſive etiam theſſellatim ac fruſtulatim intertexere, & quaſi ocellis diſtinguere. In Exodo *b*, lapides incluſi auro in tunica, dicuntur משבצים *meſubbalſim*, & aliquando vocantur *catenulæ c* משבצות *misbetſoth*: aut *uncini d*; interdum tunica ſtricta nominatur תשבץ *thasbets*. Sed fimbriæ veſtium & fimbriatæ veſtes quas LXX. nominant κροσσωτοὺς, nimirum ut epithetum relatum ad χιτῶνας, denotant veſtes tunicaſve prætextas villis, & conſtantes fimbria ſeu limbo, & ora, quæ, ut Hieronymus vertit, faſciæ ſimilis eſt, non ad adſtringendum quidem corpus, ſed ad cingendam undequaque in extremis partibus veſtem, quas vulgus *frangias* vocat. Sed quia hæ faſciæ ad ornamentum adhibitæ ſolent dicto opere phrygionico, & ocellato ſive oculato, & oculeato, effici ex auro, tum etiam ex ſerico, inditis nonnumquam lapillis, propterea commodè ſatis cohærent quæ de vocum Hebræarum notionibus attigi cum iſta Græca. Poſſit forſan de hoc genere veſtis intelligi quod Ezechiel *e* ſcribit: *omnis lapis pretioſus operimentum tuum*: Refert Chryſoſtomus alium vertiſſe διὰ συσφιγκτήρων χρυσῶν, *per faſcias aureas*: ſed nectit ille auctor ſequentibus, ἠμφιεσμένη ποικίλα, *amicta*, ſcilicet per dictas faſcias, *amicta*, inquam, *varia*, ideſt, varias res, & ut eſt in ſcholio, ἔνδυσις αὐτῆς εἰς ποικίλτα *indumentum ejus in variegata*. Sic verò quod ſequitur, *circumdata varietate*, pertinet ad fimbrias, illo modo intellectas quem dixi. Explicant alii quoque σισφιγκτῆρες quaſi dicas *conſtrictoria*, pro fibulis, aut laqueolis, aut catenelis, quibus veſtis adſtringebatur: vel etiam pro colligationibus auri, quibus quæ dicta ſunt τὰ ἔσωθεν *ab intus* nimirum gemmæ lapilliſve, juxta unam expoſitionem includerentur. Sumit Euthymius pro zonis cinguliſve, à quibus fimbriæ quædam dependent. Forſitan eaſdem intellexit Hieronymus nomine *faſciarum*. Inter principum munera purpureas faſcias pueris datas fœminiſque in Caligula meminit Suetonius, & in Scriptura memorantur quandoque mulierum faſciæ pectorales. Qui *omnem gloriam filiæ regis ab intus* interpretatur Villalpandos *f*, hoc eſt, Synagogæ ab interiore ſanctuarii aula; vult etiam hic exprimi Dei majeſtatem ibi inſediſſe *in fimbris aureis*, ideſt, ut ipſe item intelligit, in faſciis, haſque eſſe laminas aureas craſſiores, quæ cameram totam veſtirent, ſicut & *circumamictum in varietatibus* denotare dicit, aulæa omnis generis pulchritudinem, operæ pretii quæ contegerent ſanctuarii portas; myſticè autem per iſta deſignari quod glorioſiſſimum ſit, id omne una Chriſti præſentia contineri, inde opes, decorem, gloriam, honorem ſempiternum eſſe.

b c.25.20.
c v.14.
d c.39. 16.
e c.28. 25.
e c.28.13.
Purpureæ faſciæ pueris datæ fœminiſque Principum munere.
f Tom. 2. in Ezech. p.a. 4.4. c.6.

Pradus *g* diſſerens ſanè eruditè de multiplici veſtium artificio, quod & nos attigimus antea *h*, per *fimbrias aureas* intelligit telas aureas ac intexas diverſi coloris, ſed uniformes ac totas ſibi ſimiles; his verè ſuperinductum opus phrygionicum vel plumarium ſignificari per verba ſequentia *circumamicta varietatibus*, ita ut veſtis Reginæ ex tela aurea verſicolori dicatur facta לרקמות *lirkamoth*, quod vulgò appellant Itali & Hiſpani *opus recamatum*, & iterum Hiſpani Gallique *bordatum* vel *brodatum*, ſeu *broslatum*. In Pſalmo 148. *i*, illud, *ſubſtantia mea in inferioribus terræ*, eadem voce Hebræa dictum declaratur de formatione fœtus intra uterum (ſic explicat Chaldæus & Hieronymus, imaginatus ſum, paſſivè: Symmachus ἐποικίλθην) velut opere Phrygio, propter adeo multas partes diverſas in tantilla materia *k*, cujuſmodi vel apis *l*, vel formicæ *m* paullo grandioris magnitudo. Ex analogia porro talis operis, quod variegatur; multiplicium colorum ſegmentis telæ aureæ, argenteæ, ſericeæ, traductam vocem Hebræam ad plures modos veſtium pictarum filis, liciis, ſcrutulis, nunc exprimendo, & deprimendo, nunc ſubducendo, & exinanitione vacuationeque filamentorum maculas formando, ſeu plagas inanes in modum retis, quæ Phrygionicæ, Trojanæ, Attalicæ, Babylonicæ, Damaſcenæ, polymitæ, plumariæ, Alexandrinæ, Gallicæ, aliiſque nominibus, veſtes appellantur. Probabile hoc judico, at non item quod alius de laminis aureis tradebat, ſub nomine *fimbriarum*; nec quod poſterior ait, has nihil aliud eſſe, niſi telam auream. *Fimbriæ* & κροσσωτοὶ extremas oras limboſque veſtis ſignificant. Reſponderi tamen poſſet ſegmenta telæ aureæ, ut & argenteæ ac ſericeæ, ex quibus coagmentatio artificioſa exiſtit, pictæ ſeu recamatæ veſtis, ſumi ex partibus extremis, quas fimbrias oras, limbos vocant, & quodammodo etiam *faſciæ* dici poſſunt, ut Hieronymus eſt interpretatus & ut monuimus, *frangiæ* vulgo, ac præterea *bandæ* nominantur. Paraphraſtes Chaldæus putat indicari hoc loco per *gloriam* quidem *ab intus* theſauros repoſitos, qui ſacerdotibus eſſent offerendi; per ea quæ continentur iſto membro, eorumdem ſacerdotum veſtes auro optimè intextas variiſque coloribus diſpunctas. De *veſte poderis* Aaron dixi libro Sapientiæ *n*, in qua erat totus orbis terrarum deſcriptus, & parentum magnalia in quatuor lapidum ordinibus inſcripta: cortinæ item tabernaculi erant depictæ imaginibus Cherubim *o*. De fimbriis Phariſæorum ſcribarumque in veſtibus meminit Chriſtus *p*, quas illi magnificabant, ſeu majores gerebant, quàm ceterorum eſſent, quas ab omnibus Deus *in angulis palliorum* portari præceperat, ponendo in eos funiculos vel *vittas hyacinthynas, ut quum viderent eas, recordarentur omnium mandatorum Domini q*. Verùm fimbriæ de quibus hìc agitur, ſunt alterius generis, & ad ornamentum.

g in c. 16. Eze. v.10.
h v.14.
i v.14.
k leg. Rhod.
l Macrob de ſomno Scip.
Hippoc. 2. de nat fœtus.
m Ariſt. 7. de hiſt. anim.
n c.18. 24.
o Exod. 26.
p Mat. 23. 1.
q Nu 15. 30. Deut. 22. 12.

Spectari myſticè poſſunt in aurea veſte, diſcolore, uniformi, ſimilique per totum texturæ, munera varia naturæ, quam ſponſa accepit à ſponſo Deo, ſive Eccleſiam intelligas, ſive Deiparam, in opere picto quod ſuperinductum eſt, dona gratiæ. Baſilius texturam veſtis ait, innuere doctrinæ conſentientem vitam, quemadmodum ſubtegmen ſtamini ſubtexitur: Fimbrias aureas à veſte pendentes, redundantem doctrinam ad actionem: Theodor. fimbrias, quæ ſunt inter ſe diviſæ, varia Spiritus ſancti dona ſive gratiarum diviſiones, ſed invicem quoque connexas, ut ab eadem veſte fimbriæ pendent. Didym. eaſdem fimbrias variam & multiplicem doctrinam veſti attextam virtutum: Heſychius, doctrinam etiam myſticam de miraculis Chriſti, de cruciatibus & aliis rebus, quæ ſub integumento quodam adhuc perficiuntur, ſed ex quo poſſumus æſtimare de magnitudine pretioque ipſorum, ſicut ex fimbria judicium fertur de veſtis ornatu, juxta parœmiam, qua utitur etiam Nyſſenus *r* ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕφασμα γινώσκω: Hieronymus *ſ*, ut in ſtamine ex quo dependent fimbriæ, ſubtegmen intexitur, & tota veſtimenti virtus in ſtamine eſt, ita in variis ſenſibus ſcripturarum, in quibus veſtis Eccleſiæ omnis intexitur, miſceri aliqua de natura, de moribus, & hoc ipſum ſignificari veſte Aaron, quæ auro, purpura, cocco, byſſo, hyacintho contexta erat, factaque à mulieribus, quibus Deus ad texendum dederat ſapientiam *t*. Auguſtinus, varietatem linguarum, ac doctrinæ decus, quarum rerum typus in extrema ſacerdotis veſte campanulæ cum malogranatis *u*, ut obſervat Thomas: Ruffinus miracula juncta virtutibus: Caſſiodorus & Remigius, Haimo, Bruno, Beda, Hugo, extremum vitæ ac perſeverantiam in charitate perfecta, ita ut idcirco non deauratæ, quemadmodum prius dicebatur veſtis; ſed aureæ totæ, dicantur fimbriæ. Gregorius *x* eodem fere pacto *gloriam ab intus cum fimbriis aureis*, & *varietate*, ſcribit eſſe innumeris virtutibus adjunctam integritatem; quæ uſque in finem deducatur. Clemens *y* Alexandrinus, doctrinam litteraſve Græcorum per ſe ſuperfluas, cujuſmodi fimbriæ ſunt

r in Vita Greg. Thaumat.
ſ Ep. 140.
t Exo. 35. 35.
u Exod. 28. 33. 35. c. 39. 24.
x lib. 6. in 1. Reg. c. 25.
y 6. Strom.

quibus

quibus tamen etiam ornatur Eccleſia, Euthymius, zonas cingulaque interpretans, tropologiam affert de temperantia & modeſtia, quæ concupiſcibilem animæ partem coercet, à qua multæ aliæ virtutes, nempe, ut à cingulo fimbriæ dependent. Rurſum Gregorius *a in fimbriis aureis* attendit externa bonorum operum exempla, non ſolùm pulchritudinem internam, ſecundùm quam hoc quod *b* agit, inquit, in oſtentationis jactantia non habet. Addi poteſt multiplicitas virtutum ex una charitate pendentium; ſicut cortina cortinam trahebat in tabernaculo *c*, propter fibulas quibus jungebantur, quas fibulas dixi nonnullos hìc intelligere per fimbrias. Præterea *fimbriæ* denotant ceremonias externas Eccleſiaſticas, quæ valdè conducunt ad ornamentum, conſervationem, incitamentum religionis. Minora etiam quædam præcepta fimbriæ cenſeri poſſunt, ut Hieronymus *d* docet, quæ qui ſolvit, minimus vocatur in regno cœlorum *e*. Inter hæc annumerari debent ſacræ ceremoniæ quos abutentes Hæretici verbis præcedentibus, *omnis gloria ejus filiæ regis ab intus*, reſpuunt. Item fimbriæ ſunt opinio, nomen, fama bona: tactu iſtius fimbriæ ſunt opinio, nomen, ſæ ſanguis *f*, ſeu bonorum exemplorum odore, qui nonnullis eſt ad vitam, licèt aliis etiam ad mortem *g*. Magnificant fimbrias, quibus deeſt veſtis, videlicet hypocritæ, oſtentant manicas, quum induſio, vel tunica carent. Denique fimbriæ aureæ in Eccleſia, ſunt humilioris conditionis homines, ſed juſti vel qui elegerunt abjecti eſſe in domo Dei, ut Bernardus *h* notat, ad quos unguenti ſpiritualis deſcendens à capite copia tota decurrit *i*.

a 19. Mor. c. 9
b l. 8. c. 30.
c Exod 36. 10
d in c. 14. Matth.
e Matt. 5 19
f Luc. 8. 44.
g 2 Cor. 2. 16
h Serm. de quatuor modis orandi.
i Pſ. 132. 2.

Circum amicta varietatibus.) Hieronymus, *faſciis aureis veſtita eſt, in ſcutulatis ducetur ad regem*, &c. Alii ex Hebræo etiam, *in veſtibus Phrygionicis adducetur regi*, &c. vel, *in veſtibus acupictis*. Dictum ſatis antè de re ipſa quidque ſibi velit Hebræa vox cum ſervili littera לרקמות *lir Kamoth*, Græca eadem ſunt hìc quæ verſu 10. ubi Latinè eſt *circumdata varietate*, περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. Sed hinc illuc tranſlata iſta eſſe innuit Euſebius, quum ibi nihil in textu Hebræo reſpondeat: proptereaque obelo ibidem notata eſſe. Quamvis Apollinarius eo loco expreſſerit, hìc omiſerit. Placet quod Agellius monet, ſecundo vocabulo jota ſubſcribi eſſeque in dandi caſu ac ſuppleri aliud nomen hoc pacto, ἐνδύτῃ πεποικιλμένῃ, nempe περιβεβλημένῃ, *circumamicta*, ſeu *circumdata*, *veſte variegata*. Id verò etiam priore loco fieri debet, prout ſatis indicat in Latina verſione nomen *varietate*, vel *varietatibus*, in ablativo caſu. Eadem vis alterius interpretationis Græcè ex ſcholio, de qua priùs quoque memini, ἔνδυσις αὐτῆς εἰς ποικιλτά, *indumentum ejus in variegata*, reſpondet enim Hebræo לרקמות *lirkamoth*. Nec improbabile in verſu 10. *veſtitum deauratum cum varietate* denotare talem auream totam ex qua ſponſæ integrum paludamentum confectum eſſet: in hoc verſu per *varietatem fimbriaſque aureas*, intelligi opus Phrygionicum ſuper inductum dictæ telæ. Vel ibi *varietatem cum veſtitu deaurato* ſpectare ad varia ſponſæ monilia ex auro: hic ad aliquam veſtem vario opere, materiaque confectam.

Adducentur Regi virgines poſt eam.) Hieronymus ut jam retuli, *ducetur ad Regem*, ex Hebræo תובל *thuual*. Quaſi de ſponſa intelligatur in dicto veſtis ornatu adducenda ad Regem, & ad honorem illius, portandaque (ut reginæ ſolebant, ac Eſther portata eſt *k*, & ſponſæ ſellæ inſidentes, curruve vectæ vel à pueris patrimis & matrimis manuductæ *l*) non ut ſatisfiat aliis, eorumve paſcantur oculi. Deinde ſejungunt, ut ſententiam novam, *Virgines poſt eam*, &c. Teſtatur tamen idem Hieronymus ad Principiam *m* ſcribens, ita legi Hebraicè, *in ſcutulatis ducentur ad Regem*, niſi dicas mendum in ea Epiſtola eſſe. Vatablus reddit, *pediſſequæ, quæ dicuntur eſſe poſt eam*, ideſt, eam ſequentes. Græcè autem, ut refert Chryſoſtomus, legit alius ἀκολουθήσουσι, *ſequentur*; eſt præterea qui legat pro ἀπενεχθήσονται, quo utuntur LXX. ἀνεχθήσονται, quaſi dicas, *ſurſum adducentur*, aut *redecentur*. Paraphraſtes exponit non de Virginum comitatu, ſed de oblationibus, quas offerant plurmi in veſtibus acu pictis, coram Rege orbis, Animales Judæi, ut dudum antea monui, concubinarum greges comminiſcuntur. Ancillarum comitatum intelligimus, ac famularum Eccleſiæ, hoc eſt, primarium illum nobiliſſimumque Virginum ſexus utriuſque ordinem. Jam quodammodo ſeni Davidi *n* myſtico, inquit Beda, quia diu antè cœpit Eccleſia ſcilicet ab Abel, adducuntur Virgines, quæ veluti calefaciant, foveantque novo fervore fidei, & boni operis. Eadem Hieronymi *o* ſententia, Ruffini, Auguſtini, Caſſiodori, aliorum; notantque Ruffinus, & Caſſiodorus in verbo, *adducentur* neceſſitatem gratiæ, ac prædicationis, quodque ad tantam dignitatem perveniri non poſſit, niſi Pater ſponſi trahat *p*. *Virginitatis* conſilium ſtatim initio Eccleſiæ dedit Paulus *q*: Chriſtus prior jam ſub Eunuchorum ſeſe caſtrantium propter regnum cœlorum, vocabulo, hortatus erat, ut qui poſſet adeo arduum ac perfectum capere vitæ genus, caperet *r*. Illis unis conceditur, agnum qui idem ſponſus eſt, ſequi quocumque ierit, & cantare quaſi canticum novum *ante ſedem* ejus *ſ*; quidni ergo adducantur, ſive ſequantur poſt ſponſam ad ſponſum Regem? ſi ſponſa eſt quævis anima perfecta, Virgo erit, ut notat Euthymius, nondum perfectionem conſecuta; proxima, quæ non tam longo intervallo diſtet. Sed & quivis fidelis *Virgo* dicitur, quatenus orthodoxus, præſertim ſi operibus cum fide conſentiat; fornicatio enim adulteriumve tribuitur ei, qui à fide deficiat. Sic *virginem caſtam* voluit *exhibere Chriſto* Paulus *t*, quibus prædicabat, & ſæpenumero propter idololatriam populum Hebræum Scripturæ accuſant, ut adulterum, ac ipſemet Chriſtus *u*. In Evangelio per parabolam Virgines dicuntur exiiſſe obviam ſponſo & ſponſæ, illo ſcilicet hanc domum deducente, eo quòd cum lampadibus *x* ſub veſperam ſponſis tradebantur ſponſæ tum apud Judæos, tum apud Gentiles: eas verò comitabantur puellæ puellique. Plato *y* quidem amicos quinque, ac totidem amicas ad nuptiale convivium convocari ſolitas tradit, (*quinque puellæ ierunt cum Abigail tamquam pediſſequæ*, quando ille pergebat ad nuptias David *z*,) quoniam primus ex pari numero imparique compoſitus numerus, fœminæ conjunctionem deſignat cum mare: Plutarchus *a* autem totidem faces numerat ex more prælatas. Paullo uberiùs hoc de ritu è noſtris duo tractant Salmeron *b*, & Roa *c*. In Cantico *d* ſponſa duci ſe petens à ſponſo, ait; *trahe me poſt te, curremus in odorem unguentorum tuorum*; nempe cum meo Virginum comitatu, illecta odoribus, quibus delibutus es. Exponit eum locum Origenes *e* per iſtum. Si ſponſam hìc dicere velimus Deiparam virginem; illa ſola ſine exemplo quum dicatur placuiſſe Domino, virginitatem devovendo, meritò ad ſponſum virginem Chriſtum, alios aliaſque virgines adduci dicemus, quotquot talibus exemplis virginitatem ſuam conſecraverunt. Ita hoc loco Thomas, & Aiguanus. Nicetas orationis Nazianzeni de nativitate prima fere verba interpretans, *Chriſtus ex Virgine, mulieres virginitatem colite, ut Chriſti matres ſitis*, ait, quòd quæcumque virginitatis amore correptæ fuerint, quodammodo ſanctam Deiparam imitantur. Id probat loci præſentis verbis, ſubditque, omnem animam maris juxta ac fœminæ, quæ ab omni fœdo atque obſcœno affectu virginis inſtar, puram ſe & incorruptam tuetur, virtute verbum concipere, ipſumque progignere. Eumdem iſtum locum noſtrum Bernardus *f* eodem refert; nam primatum, inquit, ſola vendicat ſibi. De hoc virginis voto ac primatu voti ejus lege Caniſium *g*, & Suarez *h*. Indicat Ambroſius *i* exemplum Mariæ alias virgines ſequi, tamquam tympanum manu pulſantis, ac ut ſignum vexillumve levantis. Ideo Sophronius *k* ait, electam à Chriſto virginem matrem, ut eſſet omnibus exemplum caſtitatis. Refert Epiphanius *l*, conſuetudinem fuiſſe veteris Eccleſiæ, vovendi virginitatem Deo in honorem, & imitationem B. Mariæ: & Virginis abſolutè poſitum nomen de illa intellectum. Porro in genere loquendo, perfectionem ſectari minùs perfectus debet; nec quod Nazianzenus *m* cavet, docendi munus aſſumere, qui ad ſpiritualis & corporeæ perfectionem ætatis non pervenit.

Sponſas reginas portandi mos.
k Eſth. 15. 6. 7.
l Briſſ. de ritu nuptial.
m Ep. 140.
n 3. Reg. 1. 2. 3. 4.
o Ep. 140.
p Ioan. 6 44.
q 1. Cor. 7 25
r Matth 19. 12.
ſ Apoc. 14. 1.
t 2 Cor. 11. 2.
u Matt. 12. 39. c. 16. 4.
x Matth. 25 1. & ſeq.
Circa ſponſas obſervatio & ritus.
y 5. de legib.
z 1. Reg 25. 42.
a in to. 7. tra. 38 & tom. 1. proleg. 11. quinquag. 2. c. 47.
b 2. ſingul. c. 21. 22.
c c. 2. 4.
d Hom. 1. in Cant.
e Serm. in id. ſignum magnum.
f 2. de B. Vir. c. 14.
g 3. p. Tom. 2 diſp. 6. ſect. 3
h 2. de Virg.
i oratio. de Aſſumptio.
k Harc. 78.
l or. in ſanct. lumin. & or. de baptiſ.
m hic & Ep. 140.

Proxima ejus afferentur tibi.) Hieronymus *amicæ ejus adducentur illuc*, fortaſſis *illuc* vertit quia intellexit de rege, de quo jam erat dictum. Genebrardus ibi, *adducen-*

adducen-

ducentur regi, vult ſuppleri, *tibi*, videlicet *tibi regi*, ſi-
cut infra, *in templum regis*, nempe tuum; eſt enim ora-
tio perpetua ad illum uſque ad finem Pſalmi. Hierony-
mus juxta Hebræum textum docet omnia eſſe de ſpon-
a de inſtit. Virg. c. 1. ſa. Ambroſius *a* priora videtur accipere, ut de Chri-
ſto dicta in tertia perſona; hæc ut per apoſtrophen ad
Dominum Patrem. Editio V. habet *αἱ φίλαι*. Cam-
penſis eaſdem putat Virgines & Proximas, nimirum
virgines quæ cognatæ eſſent reginæ ſponſæ. Alii Soda-
les interpretantur iſtas priores ancillas. Tuccius *b*
b in Cant. annot. paſtr. præm. 1. רעותיה *rebhotheha* exponit *paſtrices ejus*: contendens
intelligi de Virginibus paſtricibus comitantibus ſpon-
ſam, quæ ſint ovium ejus magiſtræ, ac propterea ami-
cæ, ſodales, cognatæ etiam; quemadmodum gener
c Exod. 3. 1. Moſes ſoceri Jethro *c* paſcebat gregem; Jacob avuncu-
d Gen. 29. 20 li ſocerique *d* Laban, David patris ſui *e*, Rachel item
e 1. Reg. 16. 21 ſui *f*: & apud poetas in Trinacria ſeptem boum armen-
f Gen. 26. 6. ta oviumque totidem greges Solis filiæ ipſius ac Neæræ
g Hom. Odyſſ. 20. Phaetula, Lampetiæque nymphæ *g*. Fateor in Canti-
co paſtoritiè bucolicèque dici multa de ſponſa, & fre-
quens ac familiare ſcripturis eſſe paſtoris nomen, *paſ-*
cendique verbum pro Eccleſiaſtica gubernatione, nec
h 1. Pet. 5. 4 ineptè, ſicut princeps paſtorum Chriſtus *h*, ac magnus
i Heb. 13. 10. paſtor *i*, & abſolutè paſtor à ſe ipſo quoque nominatur
K Ioan. 10. 2. *k*, poſſe Eccleſiam, & Mariam, nec non ſuo modo
alias Virgines *paſtrices* appellari: tum nominatim Ca-
tharinam, cujus, & Euthymius mentionem facit,
quæ multos ſapientes aggregavit Eccleſiæ. Sed quor-
ſum recedere ab aliorum omnium interpretatione?
Profectò malè facit, dum negat Hebræam vocem ſi-
gnificare etiam *τὰς πλησίον*, *& proxima*, nec veretur
figmentum appellare. Minores quoque urbes vel pro-
vincias deſignari nihil vetat, ſicut pridem dicebamus
de nomine *filiarum*, Apollinarius in commentario *pro-*
ximas de Judæis accipit, qui poſt gentiles converten-
tur ita ut qui primi erant, *fiant noviſſimi*. Affinitatem
hic habet locus cum loco Cantici *l*, ut obſervat hoc
l c. 6. 7. loco Didymus, & in Epiſtola Hieronymus *m*, noſque
m Ep. 140. antea monuimus de *ſexaginta reginis*, *octoginta concubi-*
n Hom. 1. in Cant. *nis adoleſcendulis*, *abſque numero*: Origenes *n* idem
o c. 1. 4. aſſerit de alio illo, *introduxit* o *me Rex in cubiculum*
ſuum; exultabimus & lætabimur in te; & eruere ado-
leſcentulas quaſdam tardiùs, nonnullas velociùs. Hie-
ronymus ad Principiam, proximas minus perfectas,
viduas nempe ac in matrimonio continentes interpre-
tatur. Alii contra majorem perfectionem in poſterio-
ribus conſtituunt. Iſaias *p* quidem Abbas maximam
p or. 25. 10. conjunctionem innui vult vocabulo *proximarum*. Pri-
mæ favet opinioni quod quidam *adduci* dicunt, qui li-
bentiùs *afferri* qui quaſi trahantur exponunt: ſecun-
dæ dicentes *adduci* activos ſuis veluti pedibus terram
attingentes, *afferri* contemplativos, tamquam ter-
ra elevatos. Sed Hebraica Græcaque verba eadem
ſunt, nullo diſcrimine: Varios electorum ordines
nomine ſponſæ virginum *proximarum* Theodoretus,
Baſilius, aliique notatos volunt. Illuſtrari hic præ-
terea locus poteſt Iſaiæ *q* teſtimonio, prædicentis
q bibl. pa-trum. c. 66, 19. 20. ex Gentibus converſos adducendos *donum Domino*
in equis & quadrigis, & in lecticis & mulis & in
carrucis ad montem ſanctum Jeruſalem, ideſt, in Ec-
cleſiam. Legunt aliqui & in officio Eccleſiaſtico legi-
tur aliquando verbum *offerentur*.

Afferentur in lætitia & exultatione.) Hieronymus,
ducentur in lætitiis & exultatione, quaſi feſtivè comi-
tantes ſponſam cum Canticis & choreis: de quo more
Heſiodus, in ſcuto Herculis. Statius, in Epithalamio
Stellæ & Violantillæ, ut Feſcenninos omittam proca-
ciamque Feſcenninam & carmen, de quo præter pro-
fanos ac parum honeſtos auctores quos citat Briſſonius
r de ritu nuptiali *r*, Hieronymus *ſ*,
ſ Ep. ad Demetriad. & Ep. ad Ger.
t Crucius noſter in paraphraſi.

t Applaudunt aliæ manibus, choreaſque ſonantes
Ad numeros alia ducunt, ad tympana ſaltant.

Exemplum, ne requirantur externa, in hiſtoria Ma-
chabæorum *u* extat, procedente ſponſo (nempe ad
u l. 1. 9. 39. ſponſam ducendam) *amicos una & fratres, obviam eſſe*
eum tympanis & muſicis. Lætitia ac exultatio comi-
tum redundat in ſponſam Eccleſiam, quæ videns af-

A
fluit, *miratur & dilatatur cor ejus quando convertitur*
x Iſ. 60. 5. ad eam *multitudo, fortitudo Gentium venit ei x*, dicit-
y c. 49. 21. que in corde ſuo, *quis peperit mihi iſtos? ego ſterilis &*
non pariens, & iſti ubi erant y?

Baſilius ſecundùm tropologiam Virgines in lætitia &
exultatione adduci docet, in templum regis, non quæ
virginitatis voto ſe ſubſtraverunt vi adactæ, non item
quæ ex triſtitia aut neceſſitate vitæ Virginalis ſancti-
moniam ſuſceperunt, ſed quæ in lætitia & exultatione
gaudent, & ſe exhilarant tali officio perficiendæ virtu-
tis addictæ: nam ut Euthymius notat, docuit Paulus
z 1. Cor. 7. 28 *z*, quòd mulieres quæ matrimonium virginitati præ-
ponentes, nupſerint, afflictionem carnis habituræ
ſint, ſollicitæ nimirum de viro, de liberis, de ſervis,
de domo, deque tota re familiari: è quibus ſollicitu-
dinibus hæ virgines immunes ſunt quum ad unicum &
a de diſcip. & habit. virg. cœleſtem ſponſum ſolum ſpectantes ſpiritualiter oble-
ctentur. Gaudet, ait Cyprianus *a*, in virginibus glo-
rioſæ matris Eccleſiæ immaculata fœcunditas hunc fœ-
tum abſque dolore enixa. Hic eſt theſaurus & margari-
b Matth. 13. 46.
B
ta quam qui invenit, gaudet *b*.

Adducentur in templum regis.) Hieronymus, *ingre-*
dientur in thalamum regis. Alii, *venient in palatium*;
vel, *penetrabunt uſque in intimum palatium, uſque in*
regiam: Chaldæus exprimit regem orbis *Templum*; ita
c l. 15. c. 4. ſumi teſtis Iſidorus *c*, nempe pro loco quovis magno,
Templum unde dictum. ut ſit quaſi tectum amplum: vel dicatur à tuendo,
ideſt, contemplando, locus ad orientem deſignatus.
d 6. de lingua Lat. Varronis *d* ea eſt derivatio templi à tuendo, ſive, ut
hoc eſt aſpicere, ſive, ut eſt defendere & curare: id e-
nim niſi qui aſpicit videtque, præſtare non valet: cer-
tum verò eſt, locum Deo ſacrum, ipſimet Deo curæ
e l. 6. de reſipiſc. eſſe, ibique peculiariter nos in ejus tutela eſſe, ut etiam
Philo *e* docuit. Docet præterea Varro dici templum
ab natura in cœlo, ab auſpicio in terra, ab ſimili-
tudine ſub terra. Exemplis demonſtrare nil opus:
nam & de cœlo *palatii* nomen dici ab Ennio teſtis Ci-
f 2. de nat. Deor. cero *f*. De Hebræa voce הוכל *hechal*, jam egi Pſal-
g Dan. 1. 4. Ioel 3. 5. Iſ. 39. 7. mo X. ſignificare quoque *palatium* qua ratione non ſe-
mel exponitur Latinè *g*, ſicque ſuperiùs *h* vocabantur
C
h v. 9. *domus eburnea*. Dixi præterea de Græca *τοῦ ναοῦ*, cu-
Inter orbis miracula theatrum apud Heracleam Lacedæmoniorum. jus alium quàm ſacrum uſum vix reperias. Eidem ſpon-
ſo convenit ut Deo templum, ut regi palatium, tha-
lamus ut ſponſo. Conſummatio nuptiarum perfecta-
que ac omnino indiſſolubilis conjunctio erit in cœlo,
de quo eadem etiam vocabula rectè dicuntur. Inter
orbis miracula cenſetur theatrum apud Heracleam La-
cedæmoniorum, quod de uno monte marmoreo ita
ſculptum erat, ut omnes cellulæ, manſiones, muri,
antra ex uno ſolidoque lapide facta eſſent, ſuper ſe-
ptem cancros de eodem lapide ſculptos totum pende-
i Ant. 1. p. hiſt. a. c. 1. 55. ex Hellanando l. 16. ret: nemo ibi tam ſecretè aut ſolus aut cum alio loqui
poſſet, quin audiretur ab omnibus *i*. Multò mirabi-
lior Eccleſia in uno lapide Chriſto conſtructa, & in
K In quæſt. Heb. ex lib. reg. qua omnes idem ſapiunt, dicunt, audiunt, cum com-
munione ſanctorum. Hieronymus *k* explicans parœ-
l 2. Reg. 5. 8. miam illam, *cæcus l & claudus non intrabunt in tem-*
plum (quod ſuperſtitiosè hodieque in ſacrilegis templis
ſeu ſynagogis ſuis obſervant) docet primum Jebuſæos
ita de David locutus, *non ingredieris huc*, ideſt, in Je-
D
bus, quæ & Jeruſalem, *niſi abſtuleris cæcos & claudos*,
ideſt, nos quos inermes & imbecilles ſicut cæcos & clau-
dos eſſe arbitraris, & quos bello aggreſſurus, ſicut cæ-
cos & claudos, te triumphaturum putas. Tum verò
monet, Hebraicè haberi *non intrabit domum*, hoc eſt,
& cæcus & claudus, ſubaudi dicunt: non intrabit qui-
libet domum cæcorum & claudorum, quamdiu cæcus
& claudus intus fuerint. Nomen Hebr. eſt בית *baiith*,
& Chal. ביתא *betha*: licèt Hebr. accipiatur quandoq;
pro interiore templi parte: & quòd ibi Latinè templum
dicitur Græcè eſt *οἶκος Κυρίου*. Sic *templum* opinione Hie-
ronymi pro quavis domo ſumeretur. Quamvis quia
templum conſtructum eſt, & arca illata in Hieruſalem
m Act. 31. 28 à David, videri poſſit perſeveraſſe proverbium ita ut de
templo intelligeretur. Sed eadem de reſcripſi *m* alibi.
Porro propriè *templum* pro loco ſacro accipiendo, de
Virginibus rectè Baſil. notat, adduci non in unum ple-
bejum & vulgarem locum, ſed in templum, ut vaſa
ſacerdotalia, quæ humanus uſus non commaculavit,
n in c. 3. 14. c. 41. & ubi contaminati pedes non ambulant. De laude Vir-
ginitatis in lib. ſapientiæ *n* diſſerui. Ad rem facit quod
retuli,

A Conſtantino Imperatore honor delatus virgineo choro.
templi, Conſtantinum Imperatorem, ut narrat Euſe-
bius *a*, virginem chorum tantum non adoraviſſe, iſt-
a l. 4. vitæ. de cultu fœmin. hic arbitratum Deum cui ſe puellæ devoviſſent, inha-
bitare: præterea quòd Tertullianus *b*, æditùum ac
antiſtitem templi Dei vocet pudicitiam. Adjice Hie-
Pudicitia æditùus ac templi Dei antiſtes. ronymum ſcribentem Euſtochio *c*, vaſis templi ſimilem
eſſe, & ſacrario Domini, & arcæ, & propiatorio, &
b Ep. 22. in Virgine quaſi ſuper Cherubin ſedere velle Domi-
c Ep. 8. ad Demetr. num. Vocatis *d* etiam Virginem altare Dei. Idem Ter-
Virgo, Dei altare. tullianus *e* teſtis eſt Virgines ſolitas à fratribus omni
d de v. lan. Virg. c. 14. honore ob charitatis operatione cumulari: & Cypria-
e de habitu Virg. nus *f* earum petebat precibus adjuvari, quum in illis à
f Apol. ad Conſtant. Deo cœpiſſet honorari Virginitas. Athanaſius *g*. Vir-
Veræ religionis apud Catholicos documentum. gines ait ut exemplar Angelicæ Sanctitatis vocari ab
Eccleſia Catholica ſponſas Chriſti; Ethnicos verò con-
ſpectas venerari & admiratione proſequi, ut templum
Verbi: nuſquam enim alibi feliciter Virginitatem
adimpleri quàm apud nos; atque in eo magnum docu-
mentum eſſe, planè apud nos eſſe veram religionem.
Clemens *h* Romanus, vel apud eum Apoſtoli, præci-
piunt haberi honorem Virginibus ut thuribulum, &
odoratum thymiama repræſentantibus, viduis & pu-
g 2. conſtit. c. 26. pillis, ut altare; nempe quia Virgines orationes cum
h Ep. 22. ſanctitate corporis & ſpiritus offerunt Deo: Viduæ ac
i 1. cont. Iovi. pupilli tamquam ſoli & derelicti preces quoque fundunt
Virgines quanto in honore apud pop. Rom. aſſiduè. Hoc loco Auguſtinus obſervat *in templum re-*
gis adduci Virgines, quia nihil prodeſt Virginitas extra
Eccleſiam, quæ in unitate eſt non ruinoſa, non di-
K Ep. 140. ſciſſa, non diviſa, quia junctura lapidum viventium
charitas eſt. Idem affirmat Hieronymus *i*, dicens, hæ-
reticos Virginale vocabulum ſcienter eſſe glorioſum,
ſub ovium pellibus lupos tegere. Meminit *k* denique
tanto honore Romanum populum Virgines habuiſſe,
ut Conſules, Imperatores, & in curribus triumphan-
tes, & omnis dignitatis gradus eis de via cederet. Alii
templum hoc beatorum domicilium interpretantur, ut
l Theſſ. 4. 17. Ruffinus, & Caſſiodorus. Illuc, ait Ruffinus (ex ſcri-
ptum eſt hoc ex Hieronymo *l*, quod Ruffinus non face-
ret. Idem verò etiam habent Euſebius ac Didymus)
adducentur Virgines quaſi ſacerdotes Dei, & in tha-
lamum quaſi ſponſæ Regis, & ſponſi. Exponis is etiam
adduci in templum, ideſt, ad hoc ut ſint templum re-
gis Euſebius, & Caſſiodorus dicunt adducto. res vel
deductores fore Angelos, cum lætitia & exultatione
Virginum quæ deducentur, quòd vicerint graviſſimas
m lib. 10. in Ioan. c. 23. corporum paſſiones; tum vero quando *rapiemur in nu-*
bibus obviam Domino m. Lætitiam refert Heſychius ad
animum: exultationem ad corpus: quam utramque
partem Virgines immaculatam conſervant veluti tem-
plum.

Verſ. 17.) Pro patribus tuis nati ſunt tibi filii: conſtitues eos principes ſuper omnem terram.

Verſ. 18.) Memores erunt nominis tui in omni generatione, & generationem.

Propterea populi confitebuntur tibi in æternum & in ſæculum ſæculi.

POſtremo loco ſubjicitur mentio de prolis propaga-
tione; qui ſponſaliorum matrimoniique finis eſt;
ut eo etiam libentius parentum relicta domo, copulari
ſponſa velit tali ſponſo, ut ait Baſilius, Athanaſius, Eu-
ſebius, Euthymius, ex quo ſuſceptura ſit loco illorum
tam copioſam prolem, eamque parentibus, & avis lon-
gè præſtantiorem. Hos intelligit Apoſtolos viroſque
Apoſtolicos qui ſunt orbi univerſo præficiendi, ut cun-
ctos convocens ad Eccleſiam ſponſam & Eccleſiæ ſpon-
ſum, ut erudiant & regant, ut per ſucceſſiones perpe-
tuas celebrent ac prædicent nomen utriuſque, ſponſi
maximè ac Dei, ut eorum opera idem quoque faciant
omnes populi tum in præſenti vita, tum hi qui ex ea ad
beatam tranſibunt abſque ceſſatione in ſæcula ſæculo-
rum. Didymus & Cyrillus putant dirigi ſermonem ad
Chriſtum: ceteri ad ſponſam Eccleſiam. Videtur au-
tem in Commentario Hieronymus membrum primum
verſus 17. ad Eccleſiam, ſecundum referre ad Chri-

A
ſtum, Id eo modo expreſsè declarat Euthymius, favet-
que Remigius & Cyrillus *u*. Sed Hebræus textus affixis
n l. 3. c. 33. l. 4. c. 11. pronominibus maſculini generis, prorſus indicat oratio-
nem totam eſſe de ſponſo Chriſto; & ita quoque intel-
o verſ. 4. lexit Irenæus *o*, Beda, & alii. Promittitur aliis locis
p Cant. 3. 10 multis adeo numeroſa iſta Eccleſiæ multitudo, ut ſit lo-
cis ac perſonis verè Catholica & univerſalis, quemad-
modum Pſ. XVIII. *p* vidimus, tractantes illa verba: *non*
ſunt loquelæ, neque ſermones, quorum non audiantur vo-
ces eorum: in omnem terram exivit ſonus eorum, & in fi-
nes orbis terræ verba eorum. Aſcenſum illum purpureum
q Ibid. *media charitate conſtratum q* Almonacirus *r* exponit de
Symbolum fœcunditatis geniali lectulo gemmis effigiato, conciliatricibus cha-
ritatis, cum imaginibus candidiſſimarum columbarum
r Plin. l. 10. c. 58. duarum: quod eſt etiam Symbolum fœcunditatis nu-
Columbæ fœcunditatis. meroſæque ſobolis,
ſ Propert. l. 2.

Exemplum; ait ille ſ, junctæ tibi ſint in amore columbæ.
Maſculus & totum fœmina conjugium.

Columba S. Sancti Hieroglyphicum. Columbam verò & prolis amantiſſimam, & fœcundiſſi-
mam conſtat eſſe; ſiquidem aliquando etiam quater de-
cies in anno pariunt *t*. Nomen quoque dicti *lectuli* He-
t l. 4. c. 11. bræum *apirion*, *fructificationem* ſonat & *columbam*. Ut
B
meritò columba quoque ſit Hieroglyphicum Spiritus
Sancti, cujus gratia generatur & multiplicatur copio-
sè familia Chriſti.

Pro patribus tuis nati ſunt tibi filii.) Hieronymus
erunt, quomodo vertit Aquila *ἀντὶ τῶν πατέρων σου ἔσονται υἱοί*. Symmachus autem *ἐγένοντο*, *facti fuerunt*.
Videlicet quod certò futurum prædicitur ut jam fa-
ctum dicitur. Id LXX. expreſſerunt per *ἐγενήθησαν*.
Chaldæus addit *epithetum* juſtorum צדיקיא *ſaddikaia*,
in loco patrum tuorum juſtorum. Iræneus *u*, *facti ſunt ti-*
u c. 36. 22. *bi filii tui*. Similis huic Ezechielis *x* cenſeri locus po-
x Rom. 2. 29. Apoc. 2. 9. c. 3. 9. Rom. 9. 6 teſt, prout extat Græcè *καὶ γεννήσω ἐφ' ὑμᾶς ἀνθρώπους*
τὸν λαόν μου Ἰσραήλ, καὶ κληρονομήσουσιν ὑμᾶς, *& generabo*
ſuper vos homines pro populo meo Iſrael, & hæreditabunt
vos. Vulgatus reddit, *& adducam ſuper vos homines*
populum meum Iſrael, & hæreditate poſſidebunt te. Intel-
ligi poſſunt tum majores Judæorum qui coluerunt
Deum, tum Gentilium, qui Idola. Illud magis con-
gruit Apoſtolis, quorum patres fuerunt Judæi, licèt
C
non Judæi ſoli, ſed etiam qui ſecundùm ſpiritum ſunt
Judæi & Iſraelitæ, *y*, nimirum ex Gentilibus quoque
y Matth. 3. 9 Chriſtiani, eoſdem illos veteres Judæos Sancti *patres*
ſuos nominare poſſint. *Potens eſt enim Deus de lapidibus*
ſuſcitare filios Abrahæ z. Exponens Amos prophetam
z in c. 2. Hieronymus *a*, demonſtrat ſæpe dici populum Judæo-
a Ep. 140. rum *patrem noſtrum*. Idem ad Principiam *b* pro *patri-*
b Ep. 9. c. 4. *bus* filios interpretatur, ita ut quos Eccleſia gignit,
vertantur in patres ipſius, quum de diſcipulis fient ma-
giſtri, & in ſacerdotali gradu conſtituentur, Remigius
poſt Auguſtinum, Ruffinus & alii, ut licèt non ſuper-
ſint patres, quos conſtituit Chriſtus, non decreſcat Ec-
cleſia, quia pro Apoſtolis, ut ait Remigius, nati ſunt.
Gregorius, Auguſtinus (nominat Beda Hilarium,
& Martinum) & ceteri plures: de prole enim Ec-
cleſiæ crevit eadem paternitas, inquit Auguſtinus,
ideſt, Epiſcopi quos illa genuit, & patres appellat,
& conſtituit in ſedibus patrum. Idem ſcribit Carolus
D
Calvus Imp. ad Johannem Papam VIII. ſive pro illo
Hincmarus Epiſcopus Rhemenſis *c*. Rurſum Augu-
c 1. cont. Iulian. c. 2. ſtinus *d* ait, ex qua Eccleſia filii regenerati ſunt, ut di-
d 4. 68 c. ult. ſcerent ejus patres factos eſſe, ut eadem docerent, Au-
e Serm. 130. guſtini ſententiam quæ hoc loco eſt, citat Urbanus II.
e ad idem propoſitum. Lego apud Chryſologum *f* his
f Luc. 1. 17. Malach. 4. 6. affinia. Pro duodecim Patriarchis, inquit Arnobius
hoc loco nati ſunt Deo filii alii duodecim ſcilicet
Apoſtoli, quos conſtituit Principes Jeſus ſuper om-
nem terram. Tales filii, ut *ἀντὶ πατέρων* *pro patribus*,
loco patrum, magis quàm patres valeant ſapientia, ſan-
ctitate, auctoritate, ut non ſolùm, convertant *cor-*
da patrum, in ipſos alioſque, *& incredulos ad pruden-*
tiam juſtorum g, ſed *parent* etiam *Domino plebem per-*
g Luc. 1. 17. *fectam h*, ac ſine comparatione multo perfectiorem
h Ioan. 8. 56. quam quæ præceſſit adventum ſponſi Chriſti, quan-
i Luc. 10. 24. do ſolùm in ſpe ac expectatione adventus ejus gau-
debant *i*, & deſiderabant videre & audire *k*, quæ jam
K l. 3. c. 33. impleta ſunt. Iræneus *l* videtur intellexiſſe præfe-
l Matth. 10. 31. rendos teſtamenti novi homines hominibus veteris,
ita

ita ut hac ratione eſſent *noviſſimi primi & primi noviſſimi a*, ac proinde Lucas *b* initium generationis Chriſti retulerit in Adam, ſignificans quoniam non illi hunc, ſed hic illos in Evangelium vitæ regeneravit. Infert præterea *c*, Chriſtum eſſe non vivorum tantùm, ſed mortuorum etiam Deum, quia iidem ſunt filii ejus, qui dicuntur patres, hoc eſt, ex quibus proceſſit ſecundùm carnem. Proſper *d* allegoricè docens, filiam Pharaonis adoptavit *e*. Moſem, eſſe de Gentibus Eccleſiam, ait, iſtam filiam effici ejuſdem matrem, ac ita impleri quod hìc habetur, *pro patribus tuis nati ſunt tibi filii*. Cyrillus *f* Alexandrinus explicat præſentem locum, ut filii Synagogæ ſecundùm carnem, qui erant Apoſtoli, futuri eſſent Patres ejuſdem Synagogæ, originem minorum filiorum vocatorum per fidem ad cognitionem Dei. Patrem poſſumus appellare Chriſtum, etſi non ita ſolemus, quum tamen Vicarius ejus vocetur abſolutè *Papa*, *pater patrum*, *ſanctus pater*; fortaſſis ut diſtinctio à perſona Patris magis exprimatur: & quia ut homo licèt immediatum patrem non habuit, dicitur verè ex Patribus uſque ad Adam deſcendere, ac idcirco frater noſter, & ipſemet dixit *g*, *Aſcendo ad Patrem meum*, &c. eſſe. Semel dumtaxat lego diſcipulos appellatos à Chriſto *filiolos h*, ſæpius *fratres i*, etſi hoc poſt reſurrectionem vel in parabola de Judicio. Paulus autem *k* Iſaiæ verba *l* ad Chriſtum transfert, *Ecce ego, & pueri mei* ילדים *geniti*, παιδία. Dum juſſit Chriſtus orantes dicere, *Pater noſter m*, patris vocem tum eſſentialiter accepit, quæ ſic eumdem ac Spiritum S. cum Patre comprehendit; tum notionaliter pro prima perſona, quæ eſt origo ceterarum, & cui per attributionem aſſignatur potentia, gubernatio, largitio bonorum. Sic in ſolemni prece numquam orans Eccleſia Chriſtum compellat Patrem: tametſi, ut dixi, rectè ſic orari, & nominari poſſit, tum voce illa eſſentialiter ſumpta, tum ut homo magiſter, doctor, legiſlator noſter, & qui nos per ſacramenta ſua regenerat, & adoptivos filios conſtituit, & *Pater futuri ſæculi* dicitur *n*, unum idem præcepit vocari abſolutum nempe in Cœlis Patrem *o*. *Magiſtrum* quoque vetuit eodem pacto alium appellari præter Chriſtum *p*, unde fit ut magis approbare videatur ut nomen *Patris* non ita de ipſo abſolutè dicatur. Petrus Faber *q*, refellit afferentes Patris nomen tribui Chriſto.

Conſtitues eos principes ſuper omnem terram.) Apertus de Chriſto locus; nec enim Salomon habuit filium qui æquaret Davidem patrem ditionis amplitudine, ac ne Salomon quidem Princeps fuit ſuper omnem terram. Omnium Apoſtolorum par fuit in omnem orbem juriſdictio, ſalva primatus prærogativa in Petro, poterantque ubivis ordinare ac ſacramenta omnia miniſtrare: qua in re non ſucceſſerunt eis Epiſcopi, quorum à Pontifice Romano, diœceſes ac juriſdictio poteſtaſque limitatur, ut aliàs docuimus. Hi ſunt qui etiam vocantur in Pſalmo LXVII. *r Principes Juda, Zabulon, & Nephthalim*, & in XLVI. *ſ*. *Principes populorum congregati cum Deo Abraham*: & in CXXXVIII. *t*, *nimis confortatus*, dicitur *principatus eorum*, & in CXII. *u*. *ſuſcitati à terra ut inopes, & erecti de ſtercore ut pauperes, collocatique cum principibus*, hoc eſt, tamquam principes populi, & apud Iſaiam *x*, *judices reſtituti ut priùs & conſiliarii ſicut antiquitus*, per quos principes qui facti ſunt in ea *y*, nimirum Eccleſia, narret Deus non tantùm in ſcripturis populorum, ideſt, pertinentium ad legem ſcriptam, quod Pſalmo citato CXXXVIII *z*, dicuntur *nimis honorati amici Dei*. Vertunt alii pretioſas fuiſſe cogitationes illius, apt raros paſtores, aut raros afflictos ejuſdem. Omnia congruunt Ap. ſuper quos tamquam amicos intimos paſtores gregis Dom. afflictos pro Domino, potuit Dominus pretioſas cogitationes ſuas, ut pretioſis ac præſtantiſſimis donis ornaret. Varia expoſitio naſcitur ex רעיך *rehbecha*.

Perpetua ſucceſſio Pontificum & prælatorum. Principatus ac regimen Eccl. non pertinet ad Laicum magiſtratum.

Hinc intelligitur perpetua ſucceſſio Pontificum, & prælatorum legitimè electorum ordinatorumque in Eccleſia. Deinde principatum ac regimen Eccleſiæ non pertinere ad Laicum magiſtratum: principes enim de quibus hoc loco eſt ſermo, vidimus Epiſcopos eſſe ac Doctores Eccleſiæ. Nec Apoſtolus inter eos quibus convenit regimen Eccleſiæ *a*, nominavit umquam reges, ut obſervavit Damaſcenus *b*, ut indicaret non eſſe Eccleſiæ magiſtratus, ſed tantùm ſæculi. Plura noſter Bellarminus *c*, quique hoc tempore reſponderunt Jacobo Angliæ Regi, ſuum illum in regno ſuo uſurpatum Eccleſiaſticum primatum defendere, ac aliis Catholicis Pricipibus, ut etiam ipſi eum uſurpent, perſuadere per litteras editas conato. Tertiò ſequitur, Eccleſiæ propriam notam aliam eſſe, ut ſit Catholica, ideſt, univerſalis, complectendo loca, & perſonas omnes. Hoc hinc argumentatur Auguſtinus contra Donatiſtas *d*. Quartò colligitur, Eccleſiaſticos rectores rectè nominari *Patres*, nempe ſpirituales, quod nomen ipſemet Paulus *e* de ſeipſo tacitè uſurpat. Sed & uſus obtinuit, ut etiam doctores Eccleſiæ veteres appellemus *Patres*. Juxtà quam rationem, quod paullo antè admonebamus, multo potiore jure nomen *Patris* tribui Chriſto etiam ut homini poteſt. Verùm in publico ſermone conſuetæ formulæ habenda ratio; nec ab ea ſine moderatione aliqua recedi debet. Unde quod pluribus olim *Papæ* nomen tribuebatur; uni Romano Pontifici datur ex Decreto Gregorii VII. Quintò, quòd conſtituendi principes dicuntur monet opus eſſe aliena electione, & ordinatione, ne quis *aſſumat ſibi honorem f*. Sextò, probat Chryſoſtomus *g* ex hoc loco, Apoſtolos cum auctoritate prædicaviſſe, ac regibus potentiores fuiſſe; quia regibus quoque viventibus eorum leges irritantur: illorum etiam poſtquam mortui ratæ & immobiles adverſus totam potentiam Mundi & Diaboli & Carnis.

Nomen Papæ pluribus olim tributum, nunc uni Romano Pontif.

Apoſtoli quo regibus potentiores.

Memores erunt nominis tui in omni generatione, & generationem.) Hieronymus, *recordabor*, & in Epiſtola ad Principiam & putatus Ruffinus hoc loco (addens *Domine*) Remigius, Bruno, Ludolphus, Rickelius, Pelbartus, Herentalenſis, *memor ero*, quomodo legitur in Bibliis Latinis Complutenſibus, & Regiis. Sic etiam eſt in Hebræo textu אזכירה *aſchirah* (quod reddi præterea poteſt, *memorare faciam*, *commemorabo*, &c.) & in Græco μνησθήσομαι, teſtatu que Theodoretus tres alios Interpretes, nempe Aquilam, Theodotionem, Symmachum, reddidiſſe ἀναμνήσω τὸ ὄνομά σου, *hymnis efferam nomen tuum*. In emendatis Bibliis Græcis habetur μνησθήσονται, *memores erunt*: quem numerum pluralem ſectatur Pſalterium Arabicum, & Æthiopicum: præterea Latinum Vaticanum & Ambroſianum (addit hoc, *Domine*, ſicut & Caſſiodorus item Arnobius cum Caſſiodoro & Gregorio *h* & aliis Latinis, nec non cum Chaldæa paraphraſi apud Nebienſem Didymus, Haimo, Lombardus, Thomas meminit utriuſque lectionis. Juxta ſingularem numerum primæ perſonæ indicitur ut Euſebius, Baſilius, Euthymius, Nicephorus, Hieronymus, *i* docent, Eccleſia ſponſa ſponſo gratias agens, propter beneficia tanta. Idem confirmat Thomas, præferens iſtam lectionem: Chryſoſtomus verò (qui addit etiam *Domine*) vult, Davidem ipſum loqui, prædicendo perpetuitatem prophetiæ ſuæ, quia littera ſit ſemper manſura, lexque. Eugubinus conſentit, Davidis eſſe verba, tum pro ſe, quod inſpiciet divinitatem Meſſiæ, tum pro poſteris, quibus quaſi præeat carmine iſto. Poſt Eccleſiæ judicium non præferret Thomas, nec etiam Janſenius, Brugenſis, Bredembachius, Lindanus *k*, quod tamen adhuc facit Martinus à Carcere noſtræ aliam lectionem.

Quod ad ſenſum pertinet, ſignificat David, fore ut conſtituti principes à ſponſo Chriſto, & eodem auctore ſuccedentes prioribus, celebrent nomen ejus, ac perpetuò conſervent orthodoxam fidem, de ipſo, & veram religionem, & quod notat Beda, non ſuum quærant nomen, nec à ſe diſcipulos denominari velint, ut Hilarianos Hilarius, Martinus Martinianos, ſed à ſponſo Chiſto ut dicantur omnes Chriſtiani. Simile quid jam longè ſuperiùs ab Auguſtino dictum retuli, ut non denominentur Petriani aut Pauliani, &c. ſed Chriſtiani. Conſiſtit hæc perpetua memoria tum in traditione tum in ſcriptis præſertim ſacris quæ ſunt ab Apoſtolis aliquibus & ab Evangeliſtis, edita, ut obſervat Valentia, tum in prædicatione de qua Arnobius.

Memoria porro iſta in generatione, & generationem (de qua voce & de Græca γενεά, & de Hebræa דור *dor* deque phraſi ipſa dictum alias) demonſtrat fidei ac religionis Chriſtianæ perpetuitatem. Idem confirmant ſequentia verba, *populi confitebuntur tibi in æternum & in ſæculum ſæculi*. Similis extant ſententiæ aliis in Pſalmis *a*. in Iſaia *b*, Daniel *c*, Michea *d*, Matthæo *e*, Epiſtola ad Hebræos *f*, Luca *g*, Jeremia *h*, & aliis. De Hæreticorum ſectis conſtat ſatis quàm fuerint ſemper inconſtantes parumque diu duraverint. Multæ hæreſes jam emortuæ ſunt ait Auguſtinus *i*: cucurrerunt in rivis ſuis quantum potuerunt: decurrerunt, ſiccati ſuut rivi, vix eorum memoria reperitur, vel quia fuerint. Ipſimet non ſibi cohærent Hæretici quo tempore velint Eccleſiam Catholicam defeciſſe, nam Lutherus variis in ſcriptis ſuis docuit, & quidam alii, defeciſſe tempore Concilii Conſtantienſis *k*: tum ante trecentos annos *l*: poſtea ante ſexcentos *m*: deinde poſt ſexcenteſimum Chriſti annum *n*: vel poſt trecenteſimum *o*: vel etiam ſub Apoſtolorum tempora *p*, vel tandem adhuc illis viventibus *q*. Dubitabimus nos illius Eccleſiæ concedere gremio, inquit Auguſtinus *r*, quæ ab Apoſtolica ſede per ſucceſſiones Epiſcoporum fruſtra hæreticis circumlatrantibus, culmen auctoritatis obtinuit? Hieronymus *ſ* etiam ſcribit brevem apertamque animi mei ſententiam proferam: in illa Eccleſia permanendum, quæ ab Apoſtolis fundata uſque ad diem hanc durat.

Hæreticorum ſectæ inconſtantes & parũ durabiles.

Hæreticorum controverſiæ, volentium defeciſſe Eccleſiam Catholicam.

Quod attinet ad legem ac teſtamentum vetus, ceſſavit ſecundùm figuram, typum, umbram: & noſtrum vocatur *æternum t* ſecundùm rei veritatem & expreſſionem cujus ratione illud poſſet dici ſemper manere; qua de re interpretes Epiſtolæ ad Hebræos, & præterea Barradius noſter *u*. Aliud efficitur ex hac Eccleſiæ principium perpetua memoria, ut Epiſcopi omnes numquam ſimul ab orthodoxa doctrina poſſint deficere, ſicut nec populi omnes qui confeſſuri dicuntur *in æternum & in ſæculum ſæculi*. Porro phraſi ſcripturæ quam alibi vidimus, *memores* eſſe ad praxim pertinet, & quod ad rem facit, memores eſſe mandatorum Dei, ad faciendum ea *x* in Dei nomine, continentur omnia quæ ſpectant ad cultum ejus. Valde immemor qui proprii obliviſcitur nominis, ut accidit Meſſalæ Coruino poſt ægritudinem *y*. Chriſtianum obliviſci Chriſti magna veſania: Dicat quivis ex animo *ſi oblitus fuero tui. oblivioni detur dextera mea: adhæreat lingua mea faucibus meis ſi non meminero tui z*.

Meſſalæ Corv. poſt ægritud. proprii nomin. obliv. Chriſtian. obliv. Chriſti, magna veſania.

Propterea populi confitebuntur tibi in æternum & in ſæculum ſæculi.) Chaldaicè עממיא דמתגיירין *hhamemata demithgaierin*, *populi peregrinantes*, vel *converſi*, ideſt qui convertentur: nimirum præcipuè de Gentilibus. Confeſſio iſta laudis eſt, atque gratiarum actionis, (Symmachus. enim, Theodotio, Aquila verterunt ὑμνήσουσί σε, *laudabunt te hymnis*) ut & Pſalmo LXVI, *a*. *Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes*. De confeſſione peccatorum non intelligi probat Didymus, quia in hoc ſæculo tantùm pœnitentiam agere ac confiteri licet. Heſychius verò vult innui duplicem confeſſionem peccatorum; præſentem, ad expungenda debita peccatorum; alteram, ad examen & pœnam: hac præſenti præveniendam futuram, ut ſupplicium benignitate lucremus. Is etiam qui dicitur Hieronymus, in Commentario, de confeſſione delictorum accipit; Caſſiodorus, de confeſſione fidei, ſymbolique ipſius. Sed allatus ſenſus communior meliorque, quamvis & beatis concedi poſſit confeſſio peccatorum, quatenus laudant Deum; quod ab iis liberati ſunt, aut præſervati, ſed non ſecundùm propriè dictam rationem pœnitentiæ, quum jam omnino ſatisfecerint. Perpetuitas laudis non ſolùm accipienda eſt cum Ruffino ſecundùm intentionem & devotionem, quia ſi ſemper viverent, hìc ſemper laudarent; ſed propter æternitatem beatitudinis electorum: quam non minus denotant voces *in æternum* quàm *in ſæculum ſæculi*. Unde & Hieronymus vertit, *in ſæculum & in æternum*, quod eſt Hebraicè לעלם ועד *lehholam vahhed*, Græcè εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνος: quod alii tres reddunt εἰς αἰῶνα διηνεκῶς *in ſæculum continenter*: & poſſent Hebræa verti *in æternum, & ultra*. Gratiæ maximæ jugiter debentur ſponſo Chriſto; & qui ſemel admittentur in templum ac domum ejus, *in ſæcula ſæculorum laudabunt b eum*. *Facies principum mirabuntur eum c*. *Memoria Joſiæ noſtri*, hoc eſt, Jeſu, *erit in compoſitionem odoris d*. Si Principes ac Prælati memores fuerint, populus confitebitur, laudabitque Deum: inebriatis animabus ſacerdotum pinguedine (*adipe & pinguedine repleta anima, labiis exultationi laudatos os e*) & *populus bonis adimplebitur f*: dum *montes & colles* cantant *laudem*, omnes regiones *plaudunt manibus g*, hoc eſt, operibus reſpondent. Annotatio eſt hæc Hugonis Cardinalis, aut Alenſis.

Tropologia

Affert porro aliam lugubrem tropologiam ultimorum verſuum iſtorum, quòd in Eccleſia nunc pro patribus venerabilibus filii ſint, ideſt, parvuli pueri, fatui, requieſcentes *in fecibus ſuis h*: Conſtituti Principes ſuper Eccleſiam, cui proinde *væ* quum *mane comedant i*, antequam in vinea Domini laboraverint; & quia non ſunt memores nominis Domini, nec populus etiam eſt memor.

PSALMUS

QUADRAGES IMS QUINTUS.

1 In finem, filiis Core pro arcarnis, Pſalmus.

2 DEus noſter refugium, & virtus: adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis.

3 Propterea non timebimus dum turbabitur terra: & transferentur montes in cor maris.

4 Sonuerunt, & turbatæ ſunt aquæ eorum: conturbati ſunt montes in fortitudine ejus.

5 Fluminis impetus lætificat civitatem Dei: ſanctificavit tabernaculum ſuum Altiſſimus.

6 Deus, in medio ejus non commovebitur: adjuvabit eam Deus mane diluculo.

7 Conturbatæ ſunt gentes, & inclinata ſunt regna: dedit vocem ſuam, mota eſt terra.

8 Dominus virtutum nobiſcum: ſuſceptor noſter Deus Jacob.

9 Venite, & videte opera Domini, quæ poſuit prodigia ſuper terram: 10. auferens bella uſque ad finem terræ.

Arcum conteret, & confringet arma: & ſcuta comburet igni.

11 Vacate, & videte quoniam ego ſum Deus: exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra.

12 Dominus virtutum nobiſcum: ſuſceptor noſter Deus Jacob.

TITULUS.

Verſ. 1.) In finem filiis Core pro arcanis, Pſalmus.

IN Titulo ſolæ dictiones *pro arcanis* requirunt expoſitionem nonnullam ſed breviorem, quum jam declaratæ ſint in titulo Pſalmi IX. Hebraicè legimus על עלמות *hhalhhalamoth*, Græcè ὑπὲρ τῶν κρυφίων, nam quòd ſit *Pſalmus* Latinè & Græcè pro שיר *ſchir*, ideſt, *canticum*, ut etiam vertit Hieronymus, non tanti refert: nec quòd, ut Euſebius refert, legant aliqui υἱοῖς *filiis*, quo pacto habet editio Latina vulgata, vel υἱῶν, *filiorum* ut Aquila, & Symmachus: vel, ὑπὲρ υἱῶν *pro filiis*, ut eſt nunc in emendatis Bibliis. Non item quod Ambroſius & Auguſtinus loco *arcanorum* poſuerint (occulta) quæ idem valent. Majus diſcrimen eſt quod Aquila reddiderit, ὑπὲρ τῶν νεανιοτήτων, *pro juventutibus*, quemadmodum & Hieronymus: (uſus mendoſo codice Thomas Hieronymo tribuit) pro *viventibus*: Symmachus autem ὑπὲρ τῶν αἰωνίων, *pro æterni*. Eadem ratione in titulo Pſalmi IX. abſque particula על *hhal* tamquam diſtincta, quaſi eſſet integrum nomen שלמות *hhalmoth*, quum ſit modò על מות *hhal muth*, *ſuper mortem*, ut ibi Hieronymus quo-